

RADEGAST

(čínohra se zpěvy)

baladický příběh z poloviny 17. století o lásce k člověku, moci, penězům, tradici a svobodě,
o zrození, smrti a o naději

J. V. Štípský

Osoby:

Jan Kubáň - fojt
Anna Kubáňová - jeho žena
Janek Kubáň - syn
Bětka Kubáňová - dcera
Václav Janoša - vojvoda, fojt
Zuzana Janošová - jeho žena
Martin Janoša - syn
Matěj Janoša - syn, zbojník
Dorka Janošová - dcera
Ondra - bača, Radegast, zbojník
Jura - zbojník
Kuba - bača, zbojník
František - bača, zbojník
Matůš - bača, zbojník
Vrútný - bača
Petr - pastýř
Hanule - zelinářka, čarodějka
Čert
Úlehla - hospodský
Herman Kunstein - hejtman
Kubala - pasekář
Důchodní
Písař
Úřední
Jeník - klučina
Stařenka - škubačka
Chalupník
Strážník
Hajný
Sousedka
Honák
Hajduci
Portáši
Tetka
Přísežní
Muzikanti
Děti

Slovník:

- brynza** - ovčí sýr
čapalka - vězení na fojtství
děreš - vězení, pouta
dominium - feudální panství
dopustilka - svobodná matka
důchodní - staral se ve vrchnostenské kanceláři o finance
d'úry - jeskyně
fojt - správce obce jmenovaný vrchností
forman - povozník
geletka - kulatá dřevěná nádoba na dojení mléka
gryčná - krásná, pohledná
hajduk - žoldák na panské straně
hejtman - vysoký panský úředník
hrotice - dřevěná nádoba, škopek s jedním držadlem
choluj - nouzové krmivo pro ovce, směs listí javorového a jasanového
chýry - fámy, pověsti, báje
kontribuce - daň, nucený příspěvek
košár - dřevěná ohrada pro ovce
kotár - horský, neschůdný terén, vysoko položená paseka
křibí - křoví
mišaník - hospodář, který dává ovce do společného pasení
mušketýr - vrchnostenský strážce, pěší voják
obušek - valaška
parmezán - tvrdý, trvanlivý sýr
pasekář - Valach z horských oblastí panství
podešar - trámy v kolibě tvořící polici na nádobí
poplužní dvůr - panský velkostatek
portáš - panský pohraniční strážník
práchno - troud na zapalování
purkmistr - správce, zpravidla města, jmenovaný vrchností
ratúz - radnice
regent - zástupce panovníka, vrchní úředník na panství
rychtář - fojt
vojvoda - lidový náčelník svobodně volený Valachy, později dosazovaný vrchností
zelina - bylina
zelinářka - bylinářka
žinčice - převařená syrovátka z ovčího mléka

Prolog

Hlas: V desátém roce panování císařů Honoria a Arkadia roku 405 n. l. si Radagaistus, král Gótů původu skýtského, naklonil slovanské kmeny tím, že jim slíbil vydat v plén královnu měst - Řím, budou-li ho doprovázeti na jeho válečném tažení. A s 200 000 ozbrojenci sarmatskými čili slovanskými spolu s 200 000 Góty a válečníky jiných národů vtrhl do Itálie, ale ve Fesulanu byl i s vojskem obklíčen Stilichonem, zetěm císaře Honoria, hladem a žízni pozbyl 100 000 mužů, ostatní byli zajati a on byl Římany na útěku zabit.

Po jeho smrti měli Slované za to, že přešel do říše Bohů a od té doby je ctěn po všech slovanských krajích a prošen o vítězství.

I na území moravském je místo tomuto Bohu zasvěcené. Poblíž hranic Uher a Těšínska je kopec nad Bečvou na jeho počest jmenovaný Radgast tedy Radhošť, jenž dělí panství rožnovské od hukvaldského, na kterém Moravané postavili sochu Radegasta a háj i znamenitý chrám jemu zasvětili a oběti býků a ovcí přinášeli, aby si jej tím spíše naklonili. Po skončení obvyklých obětí se lid scházel k hodům a veselí, jedni hráli na nástroje konající slavnostní zpěvy, jiní nenuceně provozovali hry a tance nebo holdovali pití. Nejslavnější dny, kdy Radegast o vítězství prošen byl, připadaly na letní slunovrat.

Toto uctívání trvalo do příchodu věrozvěstů Cyrila a Metoděje, kteří nakázali modlu rozbít a chrám vyvrátit, což neumenšilo upomínku v okolním lidu na pohanský zvyk a nadále slavnosti radhošťské tím samým časem se konaly a nesčetný počet lidu z dalekých míst horu pokrýval. Marně se představení církevní snažili zabránit pitkám a radovánkám, proto se raději se skutečností smířili a slavnosti o svátku sv. Jana Křtitele po svém nazvali a obyčeje a tance zavedli, aby lidé na posměch starého náboženství sejdouce se radovali, tančili a oslavovali vítězství nad pohanstvem, děkující Bohu.

A taky se stalo, že po skončení třicetileté války už lidé pranic neznali o prvotní příčině schůzek a svatojánského veselí na Radhošti i jiných beskydských kopcích a stráních.

1. Slavnost o svatojánské noci na beskydské polonině

(na stráni plápolají ohně, přes které přeskakují mládenci i děvčata, jiní tancují v rytmu valašské muziky, někteří zejména starší sedí kolem provizorních dřevěných stolů a lavic a hoduji a popíjejí, v jedné části sedí služebníci a přívrženci fojta, v jiné zase přívrženci a podřízení vojvody, což jsou především salašáci, mládež už tyto rozdíly vůbec nevnímá a veselí se bez ohledu na příslušnost.)

Muzika hraje a zpívá:

Beskyde, Beskyde,
kdo po tobě ide,
černooký bača
ovečky zatáča.

Aj, bačo, bačo náš,
černú košulku máš,
kdo ti ju vypere,

když maměnky nemáš.

Já nemám maměnku,
ale mám galánku,
ona mně vypere
černú košulenu.

Ona ju vypere,
aj pěkně vyválí,
až půjdu k muzice,
každý mňa pochválí.

(fojt se nenuceně baví a popíjí, ale jeho žena vida čeledína, jak v kole vytáčí jejich dceru, ho vyruší)

Kubáňová: Mám strach, že nám přeroste přes hlavu. Dneskaj mladí už ničeho nedbajú. Měls ho dávno poslat inam do služby.

Kubáň: Darmo kalíš vodu. Sotva bych lepšího čeledína hledal, sama víš, co chlapů vojny požraly. A Ondra je spolehlivý, na zámek do kanceláře ho možu beze strachu poslat a aj písáňa zastane, dyš je třeba.

Kubáňová: Právě proto! Nakonec bude chytřejší jak my. Kdo to kdy viděl, aby si čeládka v knihách hověla. Eště do chalupy sa přiženit, to tak! Beztak je to syn nejakého odbojníka z Uher. Vůbec ho neměls na statek brat. Mosíme Bětce zavčas najít ženicha, než sama hlúpost vyvede. Vojvodův Martin, jak sa fešně vykrucuje s tú pasekářovú cěru, to je švarný ogar, ten by sa ně líbil za ženicha.

Kubáň: Nemluv nesmysly a rači si piva lokni.

Kubáňová: Jednúc bude určitě zastávat vojvodský úřad, to by byl muž pro našu cěru, jak malovaný... A né jakýsi tente...

Kubáň: Mlč už!

Kubáňová: To nadosmrti vojvodovi zapomenút nemožeš, že ti Zuzku odlúdí!

Kubáň: Pit nechceš, tož tančit podme (bere ji za ruku a do tance). Odlúdí! Jak odlúdí! Sama šla. A nebyt teho, tak nejsi fojtka Kubáňová, nezapomínaj, Andulo!

(oba se zapojí do tanečního reje, jenž přeruší až dva mládenci, kteří se začnou prát o děvče a je na fojtovi, aby to urovnal)

Kubáň: A dost ogařiska! Od sebja! (vezme jednoho za ucho) Nebo si vás zitra pozvu na ratúz a odpočinete si na čapalce. Tam zchladnete a aj děvčice sa vám z hlavy vykúřijá...

(pastýř Petr zapíská na fujaru)

Petr: Muziko! A tedkaj tu našu valašskú!

(mládenci, salašáci si vymíní prostor, na němž se shromáždí a začnou zpívat a tančit odzemek, Ondra s Bětkou se mezitím vytratí)

Všichni:

Po valašsky od zeme,
kdo mi kozy zažene?
A já bysem jich zahnal,
ale sem sa vlka bál!

(k mládencům se přidá i nejstarší bača Vrútný a za povzbudivého výskání se roztančí)

Všichni:

Štýry kozy, pátý cap,
kdo vyskočí, ten je chlap!
A já bych si vyskočil,
ale sem sa potočil!

(Vrútný dotančí odzemek a cestou k lavici se sesune k zemi, zatímco ostatní se už oddávají další hudbě a tancům. Jedna ze stařenek na lavici se vyděsí.)

Stařenka: Strýcu! Strýcu!...

(kolem bači se shluknou vyděšené lidi, i muzika přestane hrát a vojvoda mu pozvedne hlavu ze země a zjišťuje, zda dýchá, přičemž se tu zčista jasna - jako pokaždé - zjeví zelinářka)

Hanule: Nic nesvedete, vojvodo... Odešel, srdce mu doslúžilo...

Kubáňová: Kušuj, čarodějko, radši porad' jakéj zeliny je mu třeba...

Hanule: Na smrt eště žádná zelina nenarostla...

Petr: Doběhnu pro felčara.

Janoša: Není třeba. Je mrtvý, Bůh si ho vzal.

(muzika začne hrát a všichni se rozesmútnějí dají do zpěvu a pokládají baču na lavici)

Všichni:

Sbohem, bačo, v letě, v zimě,
Sbohem, bačo, na věky,
nezostal si při kolibě,
hostí ťa kraj daleký.

Daleký, ej, předaleký, pohostinných božích chvíl,
neb sa z nebeského rája eště nikdo nevrátil.

2. Za humny

(Ondra vede Bětku za ruku měsícem ozářenou pěšinou, oba se zastaví, políbí a podívají se k vesnici, kde se rozštěká pes)

Bětko: Borek nás vítá.

Ondra: Tak už di... Mosím sa ešte vrátit.

Bětko: Ondrášku...

Ondra: Di už. Víš sama, jak to s nama je, už tak sú řeči. Pantáta fojt ti istě sám ženicha vybere.

Bětko: Nedám sa, nemožu... Rozumu poručíš, ale srdcu ne. Nemožu na ťa přestat myslet. Slib ně, že mňa neopustíš, Ondro...

Ondra: Bětuško, budu si na tebja myslet, aj dyby byl proti nám samotný regent Franc Konrád Hoffner z Karlwoldů.

Bětko: Ondrášku...

(políbí se, ale vyruší je šramot zvěře v křoví)

Ondra: Di už...

(každý se vydá jiným směrem)

Bětko: A nechod' přes les, Ondrášku, di pasekama.

Ondra: Zas začínáš s tyma hlúpotama... Co by si zbojníci vzali na čeledínovi?... Netrap sa už... Dobrú noc...

3. U fojta

(fojt sedí za stolem a popíjí po večeri pivo, zatímco fojtka se služkou sklízí ze stolu, do místnosti vchází podruh)

Daniel: Pantáto fojte, pan vojvoda si s vama přeje mluvit.

Kubáň: V jakéj věci?

Daniel: Úřední.

Kubáň: Úraduju na ratúze, ne na fojtství.

Daniel: Vyřídím mu to.

Kubáň: Počkaj! Ať de dalėj.

(podruh odejde a fojtka se přitočí k fojtovi)

Kubáňová: Esli je to, kvulivá Ondrovi, jak tetky pravily, tak enom dobře... Mysli na dobro svojěj céry.

Kubáň: Tetky, pletky. Vím sám dobře, co je dobré pro fojtství, aj pro céru, aj pro mňa.

(do místnosti vchází vojvoda, který jakmile se pozdraví s fojtkou, zůstane v místnosti s fojtem sám)

Kubáň: Bud' zdrav, Václave, doslechlo sa mně, že eště pořád nemáš baču namísto Vrútného.

Janoša: Právě v téj věci du za tebu... Už sem sa poptával ledaskde, ale sehnat spolehlivého ogara na salaš, není lehké... A ty máš spolehlivého čeledína, kerý by tu práci zastal a je svobodný a grifný... Daj mně Ondru do služby...

Kubáň: To není enom tak, je to nájspolehlivější čeledín, co řeknu, to bez vytáček udělá a nemosím mu všecko stokrát opakovat... Co tvůj Martin, ten bačovat nemože?

Janoša: Potřebuju ho na statku, sám už nekeré věci nezastanu a teďkaj, co mi hejtman přidělil aj úrad polesného, je mně dalšího chlapa k ruce třeba.

Kubáň: Václave, Václave, dybys Matěja nevyhnal z domu, nikdy by sa nedal naverbovat a měl bys teďkaj aj baču na salaši, aj ogara na statku.

Janoša: Dyš nechceš, nedávaj, ale neotvíraj staré rany... Sbohem!

Kubáň: A co Ondra! Chtěl by na salaš?

(do místnosti vejde fojtka se džbánem a pohárkem a vlídně se podívá na vojvodu)

Kubáňová: Dajte si piva, pane vojvodo, čerstvé, dopoledna přivezené. A posad'te sa u nás, ať nám nevynesete spaní.

(vojvoda je náhlou vlídností překvapen stejně jako fojt, posadí se a fojtka naleje do pohárku jemu i fojtovi)

Kubáňová: Ondra je šikovný ogar, nemožeme si ho na fojtství vynachválit.

Janoša: Šel by enom s vašim svolením, mluvil sem s ním, je u vás spokojený, ale ví, co je třeba.

Kubáňová: Esli pánom slúží na statku nebo na salaši, vyjde to nastejno.

Kubáň: Mosím si to rádně rozmyslet.

Janoša: Aspoň na jedno léto, do konca košarování, na zimu bude zpátky.

Kubáň: Zitra ti vzkážu.

4. Na fojtství

(Bětka nese koš s prádlem a za ní jde s hráběma Ondra)

Ondra: No tak sa už nezlob, Bětko, není důvodu sa hněvat.

Bětka: To bylo pořád řečí, jak ňa miluješ a že ňa neopustíš.

Ondra: To přeca pořád platí, copak já si možu porúcat? Je to enom do zimy a Ondřejník není na konci světa. Brzo sa zasěj uvidíme... Nebo už po mně netúžíš?

Bětka: Ať ti seno nepřeschne, čekajú na ťa.

Ondra: Nestáčaj řeč inam, zitra odjíždám a nechcu sa rozlúčit ve zlém. Usměj sa na mňa.

Bětka: Neusměju. Ať sa na ťa slunko směje.

Ondra: (obejme ji) Ty si moje slunko. Tak sa usměj.

Bětka: (vysmekne se mu) Neusměju.

Ondra: Tak sa mrač. (odchází) Šak žádný neví o tem, co bude potem... Děvčic je...

Bětka: (volá za ním) Po klekání sa puđu projít ke studánce pod lesem, Ondro!...

(na scéně se objeví fojtka)

Kubáňová: Co tu halekáš jak na lesy. Nevidělas Janka?

Bětka: Viděla sem ho naposled, jak zapřahal a jel s podruhem na pole.

Kubáňová: S Danielem?

Bětka: Ano, panímámo. Stalo sa neco?

Kubáňová: (vyděsí se a pokřičuje se) Nic sa nestalo. Co by sa mělo stat. Enom sa ně zdá, že sa tvuj bratr vícěj práci vyhýbá, jak by sa s nů potkával. Dali bysme s tatú nevim co za to, aby byl na prácu jak ty, budeš šikovná nevěsta.

Bětko: Nevěsta? Dajte pokoj, na vdavky mám času dost.

Kubáňová: Času není nikdy dost a pamatuj, že nerosteš pro kdekoho. Je teho plná dědina, že máš oči enom pro Ondráša. To není ženich pro tebjá.

Bětko: Odejde do hor a bude klid, řeči utichnú, uvidíte sama, a pantáta nemosí se zvaním na námluvy nijak pospíchat.

Kubáňová: Řeči utichnú, ale ty abys zapoměla na hlúpoty.

Bětko: Ondráš není jediný ogar, co tu po vojnách zbyl, nebojte sa, panimámo.

Kubáňová: Ach, Bětko, tajak bych sebja slyšela... Věřím, že budeš aj tak šťastná.

5. Valašská krčma

(Za stoly popíjejí Valaši, povětšinou pasekáři a salašníci, mezi nimi i Ondra, u výčepu stojí Kuba a potichu rozmlouvá s hostinským)

Úlehla: Pálenka moc neide, nájvəcěj pijú pivo... Sucha neprospívajú dobytku ani lidem, nejsú výdělky a není na útratu... Ale demižónek eště vezmu, v pondělí... (podá Kubovi pivo) Jedno na šmak... V úterý pojedú úředníci s hajdukama obhlédát hranice panství aj s portášama, ti sa určitě zastavijú. Do hor sa jim nikdy nechce, tam posílajú enom nájnižší šarže... Majú nadělané v gaťách.

Kuba: Enom dobře... V horách si pořádek uděláme sami, mušketýři at' sa prohánajú po oboře na Hukvaldoch.

Úlehla: Abych nezapomněl... Mlynář z panského sa tu dneskaj bavit s pilařem Opěchem, domlúval nejaké opravy ve mlýně a to sa ví hned sem sa přitočil, abych sa aj já cosik dověděl nebo sem slyšel, že sa mlynář stavoval též ve fojtskéj krčmě...

Kuba: Co pravili?

Úlehla: Mlynář pravil, že ve fojtskéj krčmě zaslechl formana jak povídá, že pozítřku jede na rožnovský jarmak s frýdlantským purkmistrem. A hned dvěma povozama.

Kuba: Chystá hody?

Úlehla: Strójí cěři veselku a mosí sa ukázat, aby ho lidi nepomluvili a páni na něho křivě nehleděli.

Kuba: To istě poveze aj pár zlatek, pan purkmistr, není pravda? Četníky má štyry, dva určitě nechá strážit ratúz... Kdy vyjedú?

(Úlehla už neodpoví, protože chvátá obsloužit vojvodu, který právě vešel do dveří a přisedá si k Ondrovi a dvěma salašákům, Kuba si přisedne k jinému stolu a sděluje, co se dověděl)

Úlehla: Jedno pivečko pro pana vojvodu... Budete si eště neco přát?

Janoša: Dones nám po kalíšku kořalky, ať si připijem na nového baču.

(od vedlejšího stolu se zvedne opilý pasekář, který si vojvody právě všiml)

Kubala: Vy mně dete akorát do rany, vojvodo. My sme si vás zvolili, abyste u pánů vyjednal naše práva, valašské a né abyste slúžil pánom. S takú vojvodú dlúho byt nemosite.

Janoša: Co ti přeletělo přes nos, Kubalo.

Kubala: Odjaktěživa mám paseku na panském a teďkaj po mně chce fojt na ratúze, abych platil aj jim. Tak mně řeknite proč, dyš poctivě platím povinné dávký a činže na zámek. Přeca nebudu platit dvakrát, už dost na tem, jaký je špatný rok.

(Kubalovi spolusedící souhlasně zaburáci a vykřikují jeden přes druhého)

Všichni: Nedáme sa okrádat! Známe svoje práva! Vojny dávno skončily a na zámku držíjá mušketyřů, jak plánek a potem není zásob v poplužních dvoroch, dyš všecko vyžerú! A zvedajú sa dávký! A dělajú sa nové výměry!

Janoša: Dost! Ticho! Ticho! Že sú v Jižních horách zbojnící a rebelanti, to všeci víme, a taky na nich jednúc dojde, už tak sú páni hukvaldští nabrušení, že si my Valaši mezi sebú sami neumíme udělat pořádek, ale semkaj mi rebelie netahajte! Situace je zlá v celém dominiu! Neúroda stíhá všecky, ale nepokoje nic nevyřešijá, akorát si poštvete vrchnost proti sobě a dáte jim příležitost využít služby tých jejich zámeckých hajduků a to přeca nechcete... A ty, Kubalo, esli budeš řádně odvádět kontribucu a ostatní poplatky na zámek, nemosíš obci platit nic. Dyby po tobě fojt neco chtěl, odvolaj sa na mňa. Sám ty věci na zámku zařídím.

Úlehla: (přinese kalíšky) Lahodná kořalenka pro pana vojvodu.

Janoša: A esli kerýkoli z vás není se mnú spokojený, može sa ozvat na valnej hromadě, protože vy ste si mňa zvolili, tož mňa možete aj odvolat. To je naša prastará valašská svoboda, kerú nám žádní páni nevezmú... Na zdraví. (napije se a polkne, ale nějak se mu chuť nezdá) Co to máš za pití šenkýřů?

Úlehla: Hukvaldská slivovička, pane vojvodo, z panskéj palírny.

Janoša: Hmm... Nejak sa mně nezdá...

Úlehla: Všecko nakupuju enom z panskéj palírny a z panského pivovaru, jak je nařízené, pane vojvodo. Eště jednúc do kola?..

Janoša: Hmm... A tož nalej, ať sa Ondrovi v horách daří...

6. Na fojtství

(na scénu vchází fojt s bičem se zelinářkou v závěsu)

Kubáň: Povídám, že nemám času sa s tebú bavit! Jedu na pole pod Stolovú, už na mňa čekajú.

Hanule: Stolová hora? Tam je přeca zakopaný poklad!

Kubáň: Babské povídačky. Pche! Poklad?

Hanule: Svatá pravda, pantáto! Nevěříte?... Na hoře rostú tři jedle, před nima leží plochý balvan a pod ním je ten poklad schovaný.

Kubáň: Proč si ho nevykopeš sama, dyš si taká znalá?

Hanule: Su už stará, hladem zmořená. Chromá, nohy přes prah sotva zdvihnu. Dva silní ogaři by s tým balvanem sotva hnuli. A krom teho sa eště mosí vědět, kdy tam íť a jak to udělat, aby sa poklad v uhlí neproměnil.

Kubáň: Mlč už čarodějko! Čarování?! Na to je trest!

Hanule: Žádné čáry, pantáto. Sú na Stolovéj tři jedle? Sú. Je před nima balvan? Je. To přeca víte sám.

Kubáň: To ano, ale...

Hanule: To vám povídám, pantáto fojte, žádné čáry, ale esli poklad chcete vykopat, mosíte sa při sedmém úplňku po noci filipojakubskéj na Stolovú vypravit, modlitbu odříkat a..

Kubáň: Dva ogaři balvanem nepohnú, povídáš, a to sa sám odvalí, když sa modlitba odříká?...

Hanule: Neodvalí, jak by sa odvalíl! Mosíte vzat nový obušek s toporkem ze dřeva javorového a ten javor nesmí byt sázený lidskú rukú, ale samorostlý, za úplňku podřezaný, poštipaný, a všecko mosí člověk udělat sám, aby sa to nikdo iný nedověděl.

Kubáň: Moc pěkná povídačka. S obuškem sa balvan vyvrátí a aj čerti s andělama sa ukážú...

Hanule: Pravím vám čistou pravdu, a velice důležité je, aby ten, co kope, dokavát poklad zpod balvanu nevyzvedne, ani slůvkem nepromluvil, jinak sa poklad v uhlí promění a taky, aby ho při tem nikdo neviděl a dyš ho nekdo uvidí, mosí sa s ním rovným dílem rozdělit, jinak ho stihne hrozný trest.

Kubáň: Co žádáš za tu povídačku?

Hanule: Svatá pravda, pantáto, svatá pravda!.. Dybyste byl takéj dobroty, snad hrstečku pohanky.

Kubáň: (volá do portálu) Bětko! Daj zelinářce hrst pohanky!

Hanule: Děkuju, pantáto, děkuju.

(Hanule odchází ze scény a z protější strany přichází fojtka)

Kubáňová: Co chtěla ta čarodějka?

Kubáň: Darmo mňa zdržovala od práce, jedu pod Stolovú, mosím Janka poslat k dohledu na robotu v poplužním dvoře.

Kubáňová: Měl bys s ním promluvit.

Kubáň: Kvulivá čemu?

Kubáňová: Zdá sa ně, že sa po děvčicách málo ohlédá.

Kubáň: Na ženění má času dost. Eště ty mňa zdržuj hlúpotama.

Kubáňová: Na ženění ano, ale aby sa mu aj kdy chtělo ženit, a nezostal starým mládcem nadosmrti.

Kubáň: Co to pleteš?

(fojtka se rozhlédne kolem a pošeptá něco fojtovi)

Kubáň: (pevně svírá bič) S podruhem?! Za ruku!... Pane Bože! Šak já mu eště povím, jak sa Kubáňův syn má chovat a jak odporným nepatřičnosťám a hřichu odolat!

7. Vrchnostenská kancelář na zámku

(na jedné straně stojí vojvoda a na druhé přechází rozlícený hejtman, vzadu sedí u stolu písař)

Hejtman: Toto ne! Toto nemuže být, Herr Janoša! Dva postřileny a jeden mrtvy četnik, toto neni možné! Herr purkmistr z toho mohl mít smrt! My vam nechali vaše pravomoc, nechali vam vaše stará svoboda, ať si Valaši voli svého vojvoda podle tradice, aby byl klid v celem dominiu a eraru finance přibývaly, ale všechno je jinak! Herr duchodni hlasi, že zlatych stale méně a k tomu v Jižnich horach buji rebelie proti vrchnosti a zbojnici už troufaji loupit a přepadavat na podhorskych cestach vrchnosti nakloněne naše nejvic bohaty poddany. Hergot! Toto ne! Herr Hoffner je velmi pobourženy.

Janoša: Zbojnici v horách zbyly z vojny, těžko by přivykli robotě. Zlenivěli a eště popichují odbojné salašáky proti vrchnosti. Na tých je třeba hajduků. Ale kotáry v Jižnich horách sú samá d'úra a je těžké jich polapit, na to spoléhajú... A ostatní Valaši sú poslušní, enom sa jim nelíbí nové výměry dávek. Vojna dávno skončila a platí sa pořád věčej. A k temu všeckému je špatný rok, pole nerodijá, ovce aj dobytek dojjí málo. Proto sú nespokojení.

Hejtman: Císařské vojsko bojovat s Turky a naše povinnost je podpora této vojny, protože, i když bojuji mimo naše územi, bojuji za naše zajmy, za naše svoboda, za naše vlast. Rozumíte?... Proto stavime novou huť, aby byly naboje do pušek a do kanonu a to všechno stat moc penize. Nic neni zadarmo, Herr Janoša, ani svoboda... Dáme vam k ruce dvacet mušketyr...

(do místnosti vstoupí strážný a srazí paty)

Strážný: Pane hejtmane, rychtář Kubáň prosí o přijetí.

Hejtman: Výborné, vybavime to najednou, ať jde dál.

(strážný odejde a vstoupí fojt)

Kubáň: Zdravím vás, pane hejtmane.

Hejtman: Ostuda! Moc velká ostuda! Vy jste vrchní velitel portášu, Herr Kubaň a na katastru vaši obce jeden mrtvy četnik, jeden postřileny a další postřileny forman. To moc zle! A ke všem d'asum oloupeny frýdlantsky purkmistr!... Toto bylo naposled, to nesmi se opakovat, aby taky u nas v obcich a městech lapkové měli sve reje. V horách na ně nemužeme snadno, i když ta chvíle jednou nastane a taky hory budou čiste od rebelantů a odbojníku vrchnosti, ale tady si pořadek sami udělame! A to je vaše starost! Chápat, Herr Kubaň? Mate robotni ulevy, protože zastavate panske úřady, a ty musite zastavat svědomitě a zodpovědně! To plati i pro vas, Herr Janoša, pro vas dvakrat, jak pro polesneho, tak pro vojvodu... A teď k věci. Vy, Herr Janoša, dostanete k ruce, dvacet mušketyru a budete velet celemu oddilu a vy, Herr Kubaň pripravite deset portášu, který se přidaji k hajdukum a odjedou do Jižnich hor, aby rebelanti viděli, že vrchnost si nic líbit neda... Kdy se oddil vypravi a jak na lapky mi políčit, vam ještě vzkážu, do té chvíle se pokusíte zjistit, kde leží to zbojnicke hnízdo, jistě mate každý sve zvědy... A nikde o našem plánu ani slovo, jistě i zbojnici maji sve zvědy, proto musime provest všechno v naproste tajnosti.

8. U studánky

(smutná Bětka přichází s vědrem, u studánky se posadí, podívá se na hladinu a zpívá)

Zaklínám ťa, čistá vodo,
zaklínám ťa, svatá vodo,
aby přišel milý
syneček rozmilý.

Aby přines lásku
na zeleném lístku,
aby přines štěstí
na lipovéj ratolesti.

(na scéně se zjeví zelinářka a poslouchá Bětčin zpěv, aniž by ji vyrušila)

Aby přišel švarný
syneček nezmarý,
aby přišel silný
a do práce pilný.

Zaklínám ťa, čistá vodo,
zaklínám ťa, svatá vodo,
aby přišel milý
syneček rozmilý.

Hanule: Ty rosteš pro vojvodu, děvčico.

Bětka: (nejprv se lekne, ale vzápětí se zorientuje, nabere vodu a odchází) Co vy víte.

Hanule: Ledaco vím, ledaco nevím, ale Ondra z hor přišel a do hor sa vrátil, patří tam. Pasuje tam jak čagan do ruky, je z něho dobrý bača. Možná, že aj tobě sa po horách zasteskne.

9. U zbojnické chýše

(na scénu vcházejí čtyři loupežníci ozbrojení pistolemi a obušky, na krku mají šátky, jimiž se maskovali, Jura si pohazuje se zdobeným míškem plným zlatááků, ostatní ihned zapalují přichystané ohniště, přinesou chléb, uzené a parmezán a vykulí z chatrče soudek piva, který narazí a rozlijí si pivo do džbánků)

Jura: Chachá! Teďkaj bych chtěl byt na zámku. Jak pan důchodní vyprávjá hejtmanovi a možná aj regentovi, co za hrůzu prožil, chachá!

František: Vrchní financ přišel o finance, chachá!

Matěj: Na zdraví, ogaři! Na zdraví důchodního!

František: Aj hejtmana!

Jura: Aj samotného regenta Hoffnera, co nám ho byl sám čert dlužný!

Matěj: Co nepiješ, Kubo?

Kuba: Co bych nepil, piju... Enom sa mně to celé nezdá.

Jura: Nesýčkuj. A napij sa.

Kuba: (napije se) Bylo to moc lehké... Vůbec nestřílali, ani sa nijak nebránili, to hajduci nedělají.

Matěj: Strach jim ruky sepnúl, nestihli ani pušky zalícit, proto sa nebránili...

Kuba: Enom esli to nebyla léčka.

Matěj: Důchodního by sotva do léčky nastražili.

Kuba: Možná to ani nebyl důchodní...

Jura: Ticho, ogaři! Aj dyby! Do hor si netrúfnú, tady v kotárech sme pány my odnepaměti a vždycky aj budem. Hory vždycky patřily Valachom, páni přicházali a odcházali, ale my zostaneme, sme tu doma a to je naše svaté právo... Plameny žhnú, je čas...

(všichni se posadí kolem ohniště a zkříží nad plameny nože, aby odřikali svou modlitbu)

Všichni:

Díky tobě, Radegaste, žes nás ochránil
a že žádný zbojník krve neprolil.
Chraň nás, mocný Bože, všeckého zlého
a nedej nám zapomenút zvyku pohanského.

Valašská volnost.
Valašské právo.
Valašská pospolitost.

Děkujem, že si nad nama,
co sú hory horama.

(Jura odkrojí kus uzeného, parmezánu i chleba a vhodí vše do ohně, z portálu se ozve zaržání koní)

Jura: Uvázals jich pořádně, Matěju?

Matěj: Radši jich zavedu do budy, beztak větřijú vlky. (odchází)

Jura: Vem si obušek, kdyby t'a chtěli hajduci s financem olúpit.

Matěj: Mám pistolku, aj pro strach udělané.

Kuba: Měli bysme sa radšej vrátit na salaše, at' neni podezření... Pořád sa mně to nezdá, neco je ve vzduchu.

František: Vúňa uzeneho a parmezánu. Na, jez a pij, at' ti strachem v břichu nekručí.

Jura: (napije se, vstane a pohazuje si s míškem a zpívá)
Rozvíjaj sa, bučku, tiško, pomalučku,
až ty sa rozvineš, všecy nás prikryješ.

(z lesa se ozve neznámý hlas a zpívá)

Hajduk:

Uteč synku, uteč k lesu,
už portáši púta nesú...

(než se stačí zbojníci zorientovat, jsou v obklíčení hajduků a portášů)

Hajduk: Ani hnút! Zahod'te pistole! (výsměšně dozpívá sloku)
Pútečka nové, ocelové,
povedú ťa, synečku, do šerhovně.

(zbojníkům stačí vzájemný letmý pohled, aby si rozuměli, mžikem vytasí pistole a dají se do střelby a na ústup do chýše, lesem se rozléhá střelba)

Hajduk: Stojte! Vylezte ven! Jste obklíčení!

10. Pěšina k chýši

(Matěj přechází forbínu a jakmile dojde ke kapse, uslyší z ní střelbu a okamžitě se vrací, ale v tu chvíli se v ní objeví vojvoda a míří na něj)

Janoša: Stoj!

(Matěj varování nedbá a vyndává pistoli, než stačí zamířit, vyjde z vojvodovy pušky rána a Matěj se mrtev skácí obličejem k zemi, vojvoda k němu přichází, otáčí ho a ke své hrůze v něm poznává svého syna)

Janoša: (objímá ho) Matěju! Proboha, synku!

(na scénu vchází Martin)

Martin: Utékli, pantáto, v chatrči měli d'úru, sú tak propojené aj nekeré koliby po celých Beskydoch, ti vylezú, doví kde, možná až nekde u Bečvy na rožnovskéj straně... Aspoňže, vy ste jedného dostal.

Janoša: Mlč!

(Martin si všimne svého mrtvého bratra, zhrozí se, stiskne mu ruku, vstane a začne se modlit, přičemž zaslechne hajduky)

Martin: Idú sem hajduci!

Janoša: (nechá Matěje ležet a vstane) Pamatuj, že toto sa nesmí nikdo dovědět... Lidi by nás popluli... Pane Bože, odpusť mně to...

Martin: Budu sa za něho modlit.

Janoša: Nezbyvá než věřit, že Bůh bude milostivý mojí aj jeho duši... Pod'me! Večer ho přijedem pochovat...

(naposled se s ním pohledem rozloučí a odcházejí do kapsy)

Janoša: (k hajdukům) Utékl. Nasedl na koňa a uháňal, čert ví, kde je mu konec.

11. V kolibě na Ondřejníku

(Pastýř Petr ukládá umyté geletky a hrotice do zadní komory a odnáší tam i čerstvou brynzú, bača Ondra hledí do lejster a popíjí žinčici, v trámu jsou zaseklé tři obušky)

Ondra: Je to deň ze dňa horší, Petře. Mléka deň na deň ubývá, ani ty nejlepší dojky nemajú z čeho dat mléka, stráně sú vysušené, deště v nedohlednu... Esli to tak pujde dalėj, tož nevím, nevím. Nic naplat! Zitra hnedkaj po výhonu mosíme na choluj.

Petr: Povídá sa, že stádo přeženem do Jižních hor, esli do týdňa nezaprší... Prěj dá vojvoda příkaz... Teďkaj dyš zbojníci dostali za vyučenú a utékli, je tam snád' bezpečnější...

Ondra: Petře, pro nás sú hory bezpečné dycky... Na salaši sa zbojníků bát nemosíš, sú to Valaši jak my...(vyndá zpoza pasu pistoli) A dyby, tož na svojěj kolibě si pořádek uděláme sami, néni pravda?

Petr: Prěj umijá čarovat, dyš dycky zmiznú a néni jich možné polapit... Co o tem, súdiš?

Ondra: Zmiznú, protože hory znajú a čáry sú akorát v povídačkách, aby hlupí měli nad čím rozmýšlat.

(venku zašteká pes a Ondra se zvedne, vezme z trámu obušek a jde ke dveřím, otevře je a za nimi stojí Bětká)

Ondra: Co tu děláš, Bětko?

Bětká: Přijela sem za tebu.

Ondra: Je pozdě, za chvílu zapadá slunko, v noci v lese není bezpečno pro samotnú děvčicu.

Bětkka: Nejsi rád, že su tady? Nepozveš ňa dál?

Ondra: Ale to víš, že su rád, enom su překvapený. (políbí ji)

Petr: Idu eště zkontrolovat košár a ovce, esli sú na noc zajištěné. (odchází)

Ondra: (nabídne jí chléb, brynzu a žinčici na uvítanou) Kde máš koňa? Istě si nešla pěšky.

Bětkka: Uvázala sem ho ve smrčině pod salašem, aby ňa nikdo neviděl... Ach, Ondrášku, vojvoda říkal, že sa bude moset košarovat až v Jižních horách, že sú tam zelenější pastviny a hodně zpustlých volných pasek.

Ondra: Má pravdu, vojvoda. Nedojíme už ani tolik mléka, kolik bylo první deň, co sem na salaš ovce přihnali.

Bětkka: Mosím na ťa pořád myslet, Ondrášku... Mám strach! Jižní hory sú plné rebelantů a zbojníků, nikdo si tam nemože byt životem istý.

Ondra: O mňa sa bát nemosíš... Sám sa ohlídam... Ale sebe, abys uchránila. Pantáta fojt je celý nevrlý, aby ti ženicha vybral a panimáma jakbysmet.

Bětkka: To sú enom zlé řeči, řekla sem jim, že už sem ťa dávno z hlavy pustila a dali ně s námluvama pokoj... A pantáta má dost starostí, aby sehnal lidi do roboty na poplužní dvůr a do hutí.

Ondra: Měla bys jet zpátky, slunko je nízko nad obzorem.

Bětkka: Už ňa vyháňáš?

Ondra: Chcu ťa ochránit. Buď pojedeš nebo budeš moset přespat.

Bětkka: A dybych přespala?

Ondra: Místa není moc, ale dá sa... Enom nevím, esli bych ťa tým ochránil před pantátú.

Bětkka: Zatancujeme si?

Ondra: Hlúpneš? Teďkaj tancovat, copak si na muzice?

Bětkka: Fujaru máš, može byt aj muzika.

Ondra: Zostaneš na noc?

Bětko: Neptaj sa, přeca víš, co bych ráda... Ale mosím sa vrátit, dyby věděli, kde su, tak ňa poženú...

Ondra: Bětko...Chcu, aby to mezi nama bylo jak poprvé, aby sa nic nezměnilo... Pořád t'a mám rád a nic na tom nezmění, ani dyš budu bačovat třeba na druhém konci Beskyd.(obejme ji a ona se vysmekne)

Bětko: Zatancujeme si?

Ondra: Zase hlúpneš, Bětko...

Bětko: Tančíš přeca rád nebo ne?...

Ondra: Co je to za hlúpé otázky?

Bětko: Lidi povídali, že u muziky tančíš jak zámecký oficír.

Ondra: Lidi teho namluvijá.

Bětko: Hajného dcera Pavlína vyprávjala, jaks ju vytácal ve valašskéj krčmě a aj do hájovny ju doprovodil... A celý večer oči enom pro ňu si měl...

Ondra: Přeca nevěříš hlúpým chýrúm?... Tančil sem s ňú, to ano, ale to je všecko, ostatní sú výmysly...

Bětko: (dlouze se na něj zadívá) Dycky měls také upřímné oči, Ondrášku... Radši sem neměla ani jezdit. (letmo ho políbí a odbíhá ven) Sbohem.

Ondra: Bětko!... Opatrně přes vývraty...

12. Na vojvodském statku

(vojvoda sedí na lavici před domem a zírá před sebe, po chvíli přichází jeho žena s několika buchtama na misce)

Janošová: Vyhlédáš dešť'a?

Janoša: (mlčí)

Janošová: Vezmi si buchtu (nereaguje, tak si vezme sama a snaží se o dialog) Hvězdy svítijú jasně, z teho pršať nebude, dobře že ste z Ondřejníka přehnali... Dorka má nájspěšej galána, celé jaro aj léto seděla doma a teďkaj, co sa blíží konec leta, je večer co večer z domu... No, šak už má aj čas, ohlédat sa po mládencoch, nemyslíš?... Co je s tebú, Václave?... Co vám utékli ti zbojníci, si jak vyměňený, jak bez duše, žádná řeč s tebú není. Dělam si starosti, nejsi marodný?...

Janoša: Ach, Zuzko, na moje trápení není žádného léka...

Janošová: Co ti je?

Janoša: Sám nevím, enom, dyš tu teď tak sedím a dívám sa na vsecky ty hvězdy a na celú tu oblohu tam nahoře, tož si říkám, esli je nejaká boží spravedlnost, nebo esli není... Esli to vsecko Bůh vidí, esli to tak aj chce a nebo esli nás enom tak zkúšá a vseckým, keří neobstojijá jednúc odpustí až tam nahoře budú...

Janošová: Nerúhaj sa, Václave... Vsecko sme zatím nejak přežili a zas nejak přežijem, byly tu vojny, nejsú, je tu sucho, zas nebude. A že sú v horách raubčící? Dycky tam byli a dycky aj budú, dokavád' nám bude vládnút cizí vrchnost...

Janoša: Cítím, že už slábnu, že už su na ledaco starý a k temu su eště jak mezi dvěma mlýnskýma kameňama, vrchnost chce svoje, salašáci chcú svoje a do toho aj církve chce svoje, nekdy bych vojvodu radši ani nebyl...

Janošová: Valaši dycky měli svojeho vojvodu a dycky zvolili toho nájlepšého, proto zvolili tebjá, Václave... Věděli, že ti možú věřit, že sa jich u pánů zastaneš...

Janoša: Na to už su právě starý, měl bych zavčas odstúpit, než mňa sami odvolajú, už sú také nálady... Nechcu sa dožit toho, aby mňa eště pomluvili...

Janošová: Nepomluvijá, Václave, si dobrý vojvoda.

Janoša: Vseckým člověk vyhovět nemože, vděku sa člověk nedočká... Možná by sa našel nekdo lepší, mladší...

Janošová: Martin by byl šikovný vojvoda, myslím, že by ho aj zvolili...

Janoša: Časy sú zlé, mosíme vydržat do konca košarování a přes zimu bude dost času vsecko rozmyslet.

Janošová: Anebo Matěj!... Bůhví, kde je mu teďkaj konec... Myslíš, že sa nekdy vrátí? Nebo nám ho vojna vzala nadobro?

Janoša:(mlčí)

Janošová: Tys mu eště neodpustil?

Janoša: Zuzko moja, dybys věděla... Už sem mu dávno odpustil... Enom aby Bůh odpustil nekdy aj mně.

(na scénu vchází čert převlečený za vandráka)

Čert: Dobrý večer vinšuju, pantáto, i vám, panímámo... Rád bych od vás koupil kohouta, máte-li dva i dva, nebo tři.

Janoša: Kohúta?

Čert: Dobře zaplatím.(vysype mu z míšku zlatáky)

Janošová: Máme dva, jednoho ti prodám.

Čert: Koupím oba.(přisype zlatáků)

Janošová: A kdo nám bude kokrhat svítání?

Čert: Zase vám dorostou kohoutci, vidíte pantáto...

Janoša: K čemu ti budou dva kohúti?

Čert: Na hostinu, pane vojvodo, na hostinu.(přidá ještě zlaták)

Janoša: To je mně ale divná hostina. Mosíš vandrovat z daleka, už podle řeči.

Čert: Zdaleka, zdaleka, sníh u nás nepadá, jak u vás v zimě...

13. Na stolové hoře

(lesem přijíždí ke třem jedlím a obrovskému balvanu fojt s obuškem v ruce se synem, který táhne vozík s lopatou a motykou, ozve se zahoukání sovy a syn se vystrašeně rozhlíží)

Janek: Néni tu moc útulno...

Kubáň: Mlč a táhni...

Janek: (přijede k balvanu a dívá se na oblohu) Říkala při sedmém úplňku, myslíte, že poklad dostaneme aj dnes? A s takým obuškem?

Kubáň: Úplněk jak úplněk a obušek jak obušek, esli tam poklad je, tož ho vykopem aj dneskaj... Dokát' sú zbojníci zalezli v d'úrách... Nemožem čekat, až sa jim zas zasteskne po lúpení... Už dost odmlúvání... Co sa furt ohlédáš?

Janek: Lesy sú plné vlků a medvěďů...

Kubáň: Na dva si netrúfnú... A dyby, máme pistole, aj obušek...

Janek: Enom aby nás nekdo neviděl... Dnes pod horú hnali ovce, určitě nocujú tu na salaši...

Kubáň: Salaš je na druhěj straně kopca, tak nemudruj! Esli máš nadělané v gat'ách, tož aspoň mlč, od téjto chvíle, co začnem obuškem balvan vyvracat, nesmíš ani ceknúť, rozumíš?

(v křoví zapiští nějaké zvíře a Janek vyjekne)

Kubáň: Pane Bože! Odpusť mně za takého syna!... Buď už ticho! Nebo sa poklad v uhlí promění! To už bych nepřežil, takú schválnost... Pane Bože! Co mně dalo práce vytlúct mu z hlavy, aby nehleděl na podruha, jak chalánek jakýsi, říčný... A furt je jak baba... Do kuřinca!! Herdek, ogare! Vzmuž sa už trochu!... A pomoz mně zabrat... A chraň ťa pánbů ceknúť!

(fojt potichu odříká modlitbu a oba se snaží pákou obušku vyvalit balvan, což se jim po chvíli podaří a po několika hrábnutích motykou a lopatou skutečně narazí na truhlici, kterou oba užaslí s námahou vyndají z díry a položí stranou, stále mlčky se vrátí k balvanu a skulí ho zpátky na díru a vrátí se k truhlici, kterou fojt obřadně otvírá, ve stejnou chvíli se na scéně objevuje Ondra, který je pozoruje, aniž o tom vědí)

Kubáň: Pane Bože, díky! Děkuju! Děkuju za všechno! (podívá se na syna a opraví se) Za všechno to zlato.

Janek: Pantáto?... Tolik zlata jsem jaktěživ neviděl...

Kubáň: Co čučíš! Pomoz mně!

(s obtížemi se snaží zvednout truhlici na vozík a jakmile se zpoza křoví ozve Ondra, truhlice jim spadne zpátky na zem)

Ondra: Nepotřebujete pomoct, pantáto fojte?

Janek: Ááá!

Kubáň: Fuj, to sem sa lekl!

Janek: Co čaráš v noci po lese! Mohl sem z teho mět smrt!

Ondra: Košáry obhlédám a cestu na zitra do Jižních hor a vtem vidím pod kopcem koňský povoz a říkám si, esli on tu nekdo dřevo nerube, nebo nám ovce nejde krast a vy zatím poklad kopete. Už sem aj o něm cosi slyšel, lidi hodně namluvjá... Jeden nikdy neví, co je pravda a co sú enom chýry...

Kubáň: Pak aj víš, že ted'kaj je třetina pokladu tvoja... Tož nám s ním pod' pomoct, Ondrášku, si silnější jak já... Já už mám staré kosti, je mně těžko zdvihat také břemena... Odvezeme poklad na fojtství a poctivě sa rozdělíme... Šak aj Bětka ťa ráda uvidí...

Janek: Ted'káj v noci?

Kubáň: V noci nebo ráno! Kušuj!

Ondra: Pomožu vám, ale do dědiny nepudu, pro svůj díl si k vám přídu na podzim, až skončí košarování...

(Ondra s Jankem se chápou truhlice a nakládají ji na vozík, fojt mezitím sahá po obušku)

Kubáň: Dobře děláš, Ondro, k čemu zlato na salaši... Rád ti tvůj díl do téj doby pohlídám... (když je truhlice naložena, udeří fojt Ondru několikrát obuškem po hlavě a ten mrtev upadá)

Janek: Pantáto?!

Kubáň: Mlč a nalož náradí! Přeca sa nebudem o poklad dělit s čeládkú! Pospěš si!

(naloží všechny věci a odjíždějí)

Kubáň: Je horko, vlci ho brzo ucítijá a bude klid, aj s Bětkú, aj s vojvodú, darmo sa nám starostí nadělal.

(jakmile oba zmizí, objeví se na scéně zelinářka a dívá se chvíli za nimi)

Hanule: Fojte. Fojte. Zlato ti rozum zatemnilo. Ale z takého pokladu sa dlúho radovat nebudeš. Fojte Kubáňu, s takú sa jara nedožiješ.

(Hanule se podívá na Ondru, odhodí masku staré zelinářky a promění se v mladou čarodějku a začne nad Ondrou čarovat)

Hanule: Žádám vás, sily živlů, aj tebja, Radegaste, mocný vládce,
vraťte mu zpátky
jeho život krátký,
děj sa co děj, ať sa stane,
že zlo je dycky potrestané...

(Ondra se začne probírat a omámený se pomalu zvedá)

Ondra: Bolí mňa hlava...

Hanule: Ondro...

Ondra: Co sa stalo? Co je to za čáry?

Hanule: Žádné čáry, Ondro, noha ti ujela, hlavú sas praštil o kameň. Už je zasej dobře.

Ondra: Kdo si?

Hanule: Na tem nesejde.

Ted' ňa dobře poslúchaj
a dycky na paměti měj:
Jediný obušek tvůj
ke smrti najde ti cestu,

enom přátelom proto důvěřuj,
zrádci, ti neujdu trestu.
a pomáhaj Valachom v krušnú chvíľu,
svobodu ubrániť, třeba silú!

(Hanule se roztančí a zmizí, Ondra se pozvolna zorientuje a odchází)

14. Fojtství

(Bětka nese prádlo na bělení a zpívá si)

Bětka:

Skrz slovíčka jedného
ztratila sem milého.
nemožu já, ach můj Bože,
zapomenút na něho.

Dyš vychází měsíc nad hluboké lesy,
smutná o něm snívám, Ondrášku můj, kde si?...

(na scéně se objeví fojt)

Kubáň: Dneskaj sotva vybilíš, slunko je za mrakem.

Bětka: To mi už beztak dávno nesvítí.

Kubáň: Dyby sis našla ženicha, hnedkaj by svítilo.

Bětka: Šak sem si aj našla. Ale nebyl vám dost' dobrý.

Kubáň: Mluvíš o Ondrovi?

Bětka: Dobře sám víte, pro kerého ně srdce bije.

Kubáň: (zapřemýšlí a povzbuzen nápadem začne) Nikdy sem ti nevyčítal, že sa svatbě vyhýbáš a že u muziky střídáš chasníky jak pentle ve vlasoch, ale zaplést sa s čele-dínem?... Taková ostuda!... Nezapomínaj, že si fojtova céra, a podle teho sa aj musíš chovat!

Bětka: Mluvíte, jak dybych byla nejaká dopustilka!

Kubáň: Mluvim, žes pro chásku nerostla... Proto sme ťa s mamú nevychovávali... Na druhú stranu urostlý šikovný bača, to je iná věc...

Bětka: Pantáto?

Kubáň: No enom sa tak na mňa nedívaj. Kdo má s tebu v chalupě vydržat, si jak zakletá, jak dybys dušu ztratila...Taky nejsou bez srdca. Si moja jediná céra a chcu abys byla šťastná...

Bětko: Pantáto?

Kubáň: Nic bych neměl proti temu abyste sa jednúc vzali, ale...

Bětko: Pantáto, pantatíčku! (skočí mu radostí kolem krku)

Kubáň: Ale mosím to ešte probrat s mamú, víš, jak je to s ňú těžké... Slib mně, že to bude enom mezi nama, nesmíš o tem mluvit s nikým... Svad'ba by mohla byt na jaro, do téj doby ju na to připravím... Slibuješ?

Bětko: Slibuju, pantatíčku, slibuju!... Ach, Bože, já su tak šťastná.

Kubáň: Moc nehlúpni, pamatuj, cos mně slíbila.

15. Koliba v Jižních horách

(V kolibě sedí Jura, František, Kuba a Matůš)

Matůš: Naša smola je, že slůžíme iným pánom, my rožnovským, vy hukvaldským a totkaj Jura frýdeckým, ale dycky sme my Valaši byli jednotní a proto sme sa tak dlúho drželi.

Jura: Vzali nám svobodu, ale nikdy nám nevezmú naděju. Dokavád' jediný Valach bude v našich horách žít, naděja neuhasne!

Matůš: Každý život je drahý, mosíme byt opatrní, nesmíme sa zbytečně vydávat v nebezpečí! Nesmířma sa s porobú! Aj dybysme měli čekat století, dočkáme sa! Mnoho pánů sme přečkali, mnoho krve vycedili, páni přišli, páni odešli, enom my sme na svém místě ostali. Nám ešte žádní páni zbraň z ruky nevyrváli a ani nevyrvú!

Všichni: Nevyrvú!... Co budem živi...

Matůš: Dycky, ogaři, mosíme ctít našu valašskou volnost, valašské právo a valašskou pospolitost... Aj dyš páni budú iného míněná, jediné tak sme dycky přežili a přežijeme.

František: Starosti mně dělá, co je s Matějem. Nikdo o něm nic neví, dyby ho zabili, na výstrahu by ho istě na hák pověsili, a dyby né, dávno by sa ukázal...

Kuba: Esli utékl a byl raněný, už je dávno mrtvý... Vlci ho požrali... Myslím, že z Matěja už je věčný služebník Radegastův...

Jura: Esli je to tak, tož brzo přijde chvíla, kdy s pány zúčtujeme! Aj za Matěja, aj za vseckých, co za svobodu životem zaplatili.

Matůš: Mosíme hlavně držat při sobě a nestrpět zrádců... Co ten nový bača, víte o něm neco?

František: Je vzdělaný, umí číst aj psat, prý lepší, jak my, to může byt k užitku.

Jura: Može to byt aj nebezpečné.

Kuba: A je u vojvody v libosti. To može byt též nebezpečné.

Matůš: Aj tak, aj tak. Důležité je, získat ho na svoju stranu.

Kuba: Povídá sa, že přišel z hor od uherskéj hranice... Za válek mu otca aj z mamú zabili a chalupu vypálili, enom on utékl a zachránil sa, eště co ogárek.

Matůš: Esli je to Valach z hor, jak my a má srdce na tom správném místě, nebude těžké si ho naklonit...

Kuba: Vzkazoval sem mu po pastýřovi, slíbil, že přijde.

Jura: Enom aby mu strach dovolil, o našich horách sa teho povídá... Zbojníky nikdo rád nevidá a rebelanty jakbysmet...

Kuba: Ondra je silný chlap, podle mňa má pro strach udělané.

František: Co pravil vojvoda na to nové místo k salašování u potoka?

Kuba: Ptal sa esli je to panská pastvina nebo farská. A dyš sem mu řekl, že istě náleží vrchnosti, říkal že to zkontroluje na zámku v lejstroch a dá nám vědět. Do téj doby žádné košáry stavjat nemáme.

Jura: A na těžbu dřeva sa už ptal ten váš vojvoda?

Kuba: Dyš je aj polesným, těžko sa nás zastane. Taký úředník de na ruku vjaděj vrchnosti jak poddaným.

(do koliby vběhne klučina - honák)

Honák: Už jede! Ten nový bača...

Kuba: Ondra se jmenuje, ty nový bačo... A di zkontrolovat do chlévů ovcám sůl a kde nemajú, daj novú...

Honák: Rozkaz, bačo Jakube!

(honák vyběhne východem v zadní části koliby)

Kuba: Pavlík, šikovný synek jedného mišaníka totkaj z osady pod Bukovú...

Jura: Všecko záleží na lidech, náš vojvoda, starý Hamerský by za nás, za Valachy dal aj život, pak si ale v zimě v horách zlomil jeho kůň nohu a oba umrzli a do úřadu sme zvolili

jeho syna, jevil sa šikovný a aj obětavý, ale všetko je ináč, čichnul si k moci a je z něho taký nepodara, že je mně až hanba za takú volbu.

Kuba: Sami ste si ho zvolili, sami ho aj odvolajte.

Jura: Svaté právo, to ano, ale pro svatých... Nekeré přisežné vyměnil, ostatní si naklonil a je to všechno jedna cháska... Mockrát si říkám, že ty staré dobré časy, kdy Valaši stáli všeci za jedným a jeden za všeckýma sa už ani nevrátijá... Nevím, proč sú páni tací u vás, jak u nás, odjakdlúho sme těžili v lese dřevo pro stavbu chalup a teď chcú, abysme za to platili. Ale kde na to máme brat v také zlé časy...

(ve dveřích se objeví Ondra)

Kuba: Vitaj v poslední kolibě našeho dominia tu na jihu, Ondro.

Ondra: Rád sa s tebu zase vidím, Kubo. Aj s vama.

Kuba: (ukrajuje dle zvyku na uvítanou chléb a bryznu a nalévá žinčici) Enom sa posilni, hnedkaj ti řeknu kerý je kerý. Moseli ste hodně kolibu opravovat?

Ondra: Jak sa dalo čekat, střechu, chlěvy a hlavně košáry.

Kuba: Tak toto je Matúš, bača z rožnovského panstvjá, Jura z frýdeckého a Frantu možná znáš, pase na Bukovéj u Černého lesa.

Ondra: (dívá se na Jurovu zraněnou ruku) Po panství kolují také řeči o Jižních horách, že sú plné zbojníků a lapků...

Jura: Ááá, to není z boja, lézl sem pro ovcu do křibí, tož su celý dodrápaný...

Ondra: Nejsú tu problémy s lúpením a nebo s portášama?

Matúš: Problémy sú a budú, ale s vrchnostenský vládú... Na naši straně aj na vaší...

Ondra: Máte přeca svoju svobodu. Na robotu možú vodit poddaného, bača k podešaru přikovaný byt nemože...

Jura: Svobodu?

František: Tu nám právě berú! Odjaktěživa sme my Valaši brali z lesa dřevo na stavjaní chalup, chytali zvěř do jam a do ok, aby sme měli aj trochu téj sily z divokéj zvěře a teďkaj nám to zakazují a nebo chcú, abysme za všechno platili! A za co? Za to, co od právdna patří nám všeckým, máme platit pánom na Hukvaldy?

Ondra: To není správné, proč sa nezmíníte vojvodovi?

Kuba: Všetko ví, všetko moc dobře ví, ale je aj polesný, lesy má ve svéj správě, a vojny potřebují zbraně, ty zas hutě a hutě dřevo... Jediné co može udělat je, že občas

přimhůří oko nad nejakým tím zajícem a nebo srnků, a na zámku nic nehlásí. Ale hajduci na objížďkách si říct nedají a aj zbraně použijí proti pytlákom... A nekeří hajní to samé...

Matůš: Máte štěstí, že si eště vojvodu sami volíte, u nás už vrchnost nařizuje, kdo vojvodu byt može a kdo ne, naše právo vůbec neberú...

Ondra: Vidím, že to nejsú prázdné povídačky o rebeliích a rostúcí nespokojenosti.

Jura: Máme proč byt nespokojení, ty myslíš, že ne?

Ondra: Já su bača a pasu ovce, aby bylo mléko, sýr, vlna a maso a povím vám, že to v tak nevydařený rok néni jednoduché odvád'at dávky vrchnosti, ale je to moja povinnost... Su ale aj Valach a dycky sem ctíl aj ctít budu našu tradicu...

Kuba: Povídal sem, že si náš člověk.

Ondra: Váš člověk?

Kuba: Že si Valach, jak my.

Ondra: To su, svatá pravda... (zнову se dívá na Jurovy jizvy) Co súdíte o zbojníkoch tu v horách?

Jura: Dokavád' si nebudem vládnút sami, budú aj zbojnící.

Ondra: Zabíjení néni dobrá věc.

Jura: Dyby nestřílali!.. Teda myslím, že zbojnící nikeho nezabijú enom tak, dyš nekdо začne střílat, bránijú sa...

Ondra: Už ste jich potkali?... ,

František: Nám našťestí dajú pokoj...

Ondra: To možeme byt rádi... Zrovna také jizvy sem už viděl aj po kulce z mušketýrskéj pušky...

Jura: Co tým chceš říct? (zabodne nůž výhružně do stolu) Že nemluvím pravdu?!

Kuba: Juro! Bitky tu nestrpím!

Ondra: Chcu tým říct, že zbojnící olúpili už nekolik hajduků o zbraně a néni dobré jim přijít do rany.

Matůš: Ogaři, dost už takých řečí, sme všeci Valaši? Sme. Tož na zdraví!

(rozleje pálenku a všichni si pokynou a vypijí kalíšky)

Kuba: (podívá se na Ondru) Hřeje, co?

Ondra: Enom co je pravda, takú sem už aj u nás pil...

Kuba: (usměje se) Pašovaná, pravá uherská pašovaná...

(do koliby přiběhne honák)

Honák: Prší! Prší! Pod'ťe sa podívat ven! Prší! Prší!

Ondra: Tak sme sa konečně dočkali...

16. Před stavením

(na lavičce sedí tetka a podřimuje, přichází k ní čert převlečený za vandráka s vakem na zádech)

Čert: Dobrý večer, vinšuju, panímámo... Panímámo!

Tetka: Ááá!... Co ňa lekáš?

Čert: Dobrý večer, vinšuju...

Tetka: Ty nejsi zdejší...

Čert: Nejsm a taky líp zaplatím, než zdejší, panímámo...

Tetka: Zaplatíš? Za co?

Čert: Za kohouta.

Tetka: Za kohúta? Já žádného kohúta neprodávám.

Čert: (vysype jí z míšku na lavičku několik zlat'áků) Neprodáváte?

Tetka: Možná...

Čert: (přisype)

Tetka: Jaký by měl byt ten kohút?

Čert: Na tom nesejde, jakého máte?

Tetka: Jeden je vjacěj do červena a druhý do žluta...

Čert: Koupím oba. (přisypává zlat'áky)

Tetka: Nejsú to, dúfám, ulúpené peníze?

Čert: No, dovolte, panímámo... (dá jí vysypané mince do dlaní) Pálí vás?

Tetka: Tož nepálí.

Čert: Tak vidíte...

(přichází sousedka)

Sousedka: Áha, vidim, panáčku, že aj totkaj nakupujete... Už ste to teta slyšela?... Fojt z vedlejší dědiny sa převrátil s povozem...

Tetka: Pane Bože.

Sousedka: Hrozné neštěstí! Jeho synek na místě mrtvý a on na smrt nemocný... Bůhví, esli sa z teho nekdy dostane...

Čert: Čert ví, jak to dopadne...

Tetka: Taká hrozná smrt...

17. Na fojtství

(fojt leží na smrtelné posteli, u něj sedí fojtka a dcera Bětka a obě se modlí, když se fojt pohne, fojtka se k němu nakloní)

Kubáňová: Byl tu felčar, Jane... Nesmíš sa namáhat... Nemluv...

Kubáň: Co je s Jankem?...

Bětka: Odpočívajte, pantáto...

Kubáňová: Spi Jane, mosíš nabrat sily...

Kubáň: Co je s ním?

Bětka: Pantáto...

Kubáň: Pane Bože... Pane Bože, odpust' mně...

Kubáňová: Jane...

Kubáň: Dobře mňa ted'kaj obě poslúchajte... Ve výklenku s úředníma lejstrama je schovaná truhlica plná zlata... Ten poklad je začarovaný, mosíte ju vzít a dat farářovi, ten už bude vědět co s ním, ten zná potřebných... Vám by přinesla enom neštěstí... Slibte mně to obě, jak tu vedle mňa sedíte...

Kubáňová: Poklad?

Kubáň: Na nic sa nevyptávejte a sľibte mně, že sa ho ani nedotknete a že uděláte, jak vám pravím...

Kubáňová: To ti sľubujem, enom sa už nenamáhaj...

Bětka: Sľubuju, pantatíčku...

(v místnosti se objeví zelinářka)

Kubáňová: Co tu chceš?

Hanule: Možná chcu, možná aj nechcu...

Kubáňová: Mlč, čarodějko...

Kubáň: Nechaj ju, Andulo!... Chcu s ňú mluvit... Pod' sem Hanulo...

Hanule: Co sem vám povídala, fojte...

Kubáň: Bětko, nechajte nás o samotě... Aj ty, Andulo... Na chvíľu...

(jakmile zůstanou sami, Hanule zaujme Bětčino místo u postele)

Kubáň: Vím dobře, cos povídala... A vím aj, že sem zhřešil...

Hanule: Nic nemluvte, všecko vím...

Kubáň: Pak aj víš, kerá zelina mně může pomoct... Dones, co je mně třeba, a dám ti všecko, co enom budeš chtět, všecky peníze, keré mám...

Hanule: Pozdě, pantáto, moc pozdě... Už vám není pomoci...

Kubáň: Hanulo!... Nemluv hlúpoty, vím, že sú v tom nejaké čáry, vím, že mně možeš pomoct...

Hanule: Možu pomoct enom tvojej duši a aj pomozu...

Kubáň: Nemluv o duši a pomoz ně!

Hanule: S černú dušú sa těžko umirá... Pomožu ti... Ondra je zdravý a svěží... Dobrý bača...

Kubáň: Co povídáš?

Hanule: Všecko přežil, fojte, a nic neví ani o pokladu, ani o vašich úkladoch...

Kubáň: (ztěžka se rozesměje) Přežil?...

Hanule: A Bětka si ho ráda vezme, s vaším požehnáním...

Kubáň: Co?! S mojí požehnáním? Čeledína? Nikdy!

Hanule: Slíbil ste to...

Kubáň: Slib možu aj zrušit.

Hanule: Ondra je bača a poctivý ogar...

Kubáň: Nikdy! Ani přes moju mrtvolu...

Hanule: Bůhví, jak to bude, fojte, to je ta boží spravedlnost...

Kubáň: Mlč už! Pomocť mně nemožeš, tak mlč a běž už!... Pomožu si sám...

Hanule: Boží spravedlnost platí pro všeckých, fojte, pro všeckých...

Kubáň: Ticho! Zmiz!... Bětko!

(Hanule odchází, ve dveřích se objeví fojtka a vyprovází zelinářku ze stavení, Bětka usedá zpátky ke svému otci)

Bětka: Pantatíčku, odpočívajte.

Kubáň: Mosím ti neco důležitěho říct, cerunko... Chcu, abys nikdy nezapomněla, že si fojtova céra, céra najbohatšího sedláka v obci, a že si nemožeš vzít za muža kdekeho...

Bětka: Pantatíčku...

Kubáň: Nech mňa domluvit, Bětko... Chcu abys věděla, že mojí posledním přáním, je aby sis nikdy nevzala teho...(dívá se jí celou dobu do očí a jihne) Nejakého... Nekeho... Abys nikdy neměla za muža nejakého... Nekeho, keho nebudeš mět ráda...

Bětka: Ale, pantáto, já mám Ondru ráda...

Kubáň: Já, já... Já nemluví... Chcu, abys mně odpustila a abyste aj s mamú udělali, jak sem pravil...

Bětka: Slibuju, že uděláme, jak je vaším přáním, pantáto, pantatíčku...

18. Na fojtství

(Bětka nese ošatku se zrním slepicím a za ní vykookne Ondra)

Ondra: Bětulko!

Bětko: Ondro, Ondrášku... (zrní se jí vysype a skočí mu kolem krku, radost ze shledání ihned vystřídá smutek z prožitého pohřbu)

Ondra: Eště sa na mňa zlobíš?

Bětko: Zlobit sa na tebja, Ondrášku? Su enom smutná z teho, co Bůh dopustil...

Ondra: Slyšel sem a je mně to aj lúto, Bětko, nikdy sem si u vás nestěžoval. Vycházal sem dobre s pantátú fojtem aj s Jankem... Panímáma je doma?

Bětko: Je na zámku kvulivá úradu, zámečtí páni budú moset menovat nového fojta... Ach Ondrášku, su ráda, že už je to za nama a su aj šťastná, že si tu...

Ondra: Já taky, Bětko...

Bětko: Zostaneš na noc?

Ondra: Nemožu, mosím zpátky na salaš, medveď nám podrúžgal dva psy a pastýři majú strach, že stádo neuhlídajú...

Bětko: Ondro, vrátíš sa k nám na statek až skončí košarování?

Ondra: To ti nemožu slíbit.

Bětko: Pantáta mi dal požehnání, abysme sa vzali, Ondro...

Ondra: A panímáma?

Bětko: Ty ňa nechceš za ženu?

Ondra: Sama víš, jak ťa mám rád, ale... Ale nechcu ťa ranit, Bětko... Já patřím do hor, ted'kaj, co su tam, to vím istě a ty patříš do dědiny... Myslím, že bysme si ani jeden nezvykli...

Bětko: Co to mluvíš, Ondro, já ťa mám ráda a pudu s tebú třeba na kraj světa...

Ondra: Bětko...

Bětko: Ondrášku!

Ondra: A co panímáma?... Nemožeš ju ted'kaj nechat samotnú...

Bětko: Ale do jara bude dobre, a když sa pak vezmeme, už ňa nic nezastaví, abych s tebú šla třeba aj do hor.

Ondra: (vyndá z vaku kus srnčího) Nesu ti kúsek masa z divočiny, ať máš sily na tu cestu...

Bětko: Ondro, snad sas nedal na pytlachení?

Ondra: Na pytláčení? Hory sú od nepaměti valašské a já su Valach nebo né? Tak jaké pytláčení... Na zámku sú pytláci...

Bětkka: Pane Bože, Ondro, tak nemluv, ať ťa nekdo neslyší...

Ondra: Enom ať slyší... Šak je to svatá pravda...

Bětkka: Mlč už, eště aby sas dal na zboj.

Ondra: Nechtěla bys byt ženú zbojníka?...

Bětkka: Hory ťa změnily, Ondro... A už nemluv hlúpoty... Pod' se mnú, dám ti kúsek uzeného a piva a možeš si aj buchť vzít na cestu, esli máš chuť a povíš mně, jak je v horách... Vidím, že si dobře živený, v tom ti hory prospívajú... Pojd' do chalupy.

19. Na vojvodství

(vojvoda stojí zadumaně nad stolem, jeho žena přichází s košem vajec a pokládá je na lavici)

Janošová: Co to bylo za hajného?

Janoša: Opěla z Jižních hor...

Janošová: Co tu chtěl?

Janoša: Žaloval na Ondru.

Janošová: Na Ondru?.. Teho fojtského? To byl přeca spolehlivý a šikovný ogar...

Janoša: Šak aj je... Ale v horách je doma a vypadá to, jak pravil Opěla, že horské vichry ošlahajú aj poctivého poddaného a ten pak snadno podlehne rebélii a začne sa protivit právu...

Janošová: Tomu sa mně nechce věřit... To začal krast ovce nebo parmezán?

Janoša: Dal sa na lesní pych... Prěj krade dřevo z panského a pytláci zvěř...

Janošová: Pane Bože! Bača pytlákem, to sa pěkně odvděčil za službu...

Janoša: Kdoví, jak je to doopravdy... Vím, že sú rebélie v horách, a taky vím, že by na pasekách pásli radšej svůj dobytek, než naše ovce a nekeří cizího baču rádi pomluvíjú, aby měli svojeho... Zajedu sa tam podívat až bude čas a uvidím, jak sa věci mají... Zuzko, dneskaj mosím na zámek, ale chcu ti nájprv něco povědět... Vzpomínáš, jaks mňa přemlúvala, dyš sem už nechtěl byt vojvodú?...

Janošová: Vzpomínám, jak bych si to nepamatovala... Snad' nechceš už odstúpit, Václave?...

Janoša: Nech mňa to dořečt... Nechtěl sem byt vojvodú protože sem byl zvolený Valachama a žádnýma pánama, ale pánom sem mosel slúžit... A byl sem jak mezi mlýnskýma kameňama... Ale ted'kaj je to eště horší, Zuzko... Páni mňa chcú zvolit rychtářem po Kubáňovi... Budú enom rádi, dyš spojijú úrad fojtský s vojvodským...

Janošová: Václave?... Jako že já budu aj fojtka, Václave?...

Janoša: Ty mňa vůbec neposlucháš...

Janošová: Posluchám. To je přeca dobře, že budeš aj fojtem... Budú ťa moset poslúchat aj jako osobu úřední z panského úradu.

Janoša: Ale co bude se mnú? Valaši to neponesú lahko... A nakonec budú proti mně aj ti keří při mně eště stojijú... A to ani nevzpomínám rostúcí nepokoje v Jižních horách...

Janošová: Jak sám pravíš... Esli sú v Jižních horách rostúcí nepokoje, tak větší pravomoce ti enom prospějú... A kdyby ťa aj nechtěli vojvodú, budeš fojtem a aspoň lidem v naší dědině to prospěje... Moc dobře sám víš, jak sa dědina rozdělila, co ťa zvolili vojvodú, fojt měl svoje lidi, tys měl svoje lidi... Ted' budú slúžit jednému a časem sa všecko urovná... Daj na mňa...

(za oknem se ozve skromný pohřební zvuk fujary a Janošová se začne modlit, vojvoda se pokřížuje)

Janoša: Připadám si, jak kdyby hráli mně...

Janošová: Také hraní! To je pro ostudu... Toto bych nedopustila, aby nekeho z naší rodiny pohřbili za hřbitovem... To by haňba celú rodinu poplila...

Janoša: Nekdy sú také věci, o kerých by člověk radši nevěděl...

Janošová: Co to mluvíš?

Janoša: Ále... Nikdo nemože za to, co druhý udělá... Pane Bože... Mladý ogar, všecko před sebu a vezme si život... (zamyslí se)

Janošová: Václave...

Janoša: Už sa ví, co sa mu přihodilo?... Co pravily tetky?...

Janošová: Jedni povídajú, že kvulivá děvčici, iní že si furt nemohl přivyknút, že sa nemohl smířit s tým, že s fojtem nejel místo Janka, od téj nehody byl celý ztracený... No, Kubáňova rodina si vybírá pořádný kus neštěstí, nájprv Jan se synkem a ted'kaj ten jejich podruh... Snad' už Bůh nic horšího nedopustí.

Janoša: Bůh dopustí všelijaké věci, Zuzko...

Janošová: Zase sa rúháš?... Teďkaj je na tobě, abys ty nedopustil zlu věc... Eště nejsi tak starý, jak mluvíš a ani zbabělý, jak ťa znám, myslí na to na zámku, už proto, že su tvoja žena a nikdy bych ti zle neradila, Václave... A Martin ti s úřadem rád pomože, když bude třeba, pravil, že sa učí číst a psat u farářa, a už sa umí aj podepsat... A esli sa vrátí aj Matěj...

Janoša: Dost už. Moc mluvíš... Vím sám, co je třeba a to aj udělám...

20. V lese

(na scénu vchází Ondra s Kubou a oba nesou ulovené králíky a bažanty)

Kuba: Není to krása, taký výhled, taký čerstvý vzduch, taká volnost?...

Ondra: Hory sú krásné a volnost též...

Kuba: Další týden končí košarování... Nebudú ti tam u vás Jižní hory chybět?

Ondra: Nebudú...

Kuba: Čím to, že ti nevěřím, Valachu?

Ondra: Věř... Nevrátím sa.

Kuba: Nevrátíš sa k vám?... A co ta tvoja děvčica? To ju necháš enom tak?...

Ondra: Bude šťastnější beze mňa... Se mnú by ju čekalo enom trápení... Přezimuju tady v nekerěj osadě a nebo aj v kolibě v horách... Eště uvidím...

Kuba: Ondro! Teďkaj z tebja mluví pravý Valach... Věděl sem, že patříš mezi nás. Šak aj tu sú gryčné děvčice... Možeš přezimovat...

(hovor přeruší hlas hajného)

Hajný: Stojte! Pytláci! Stojte!

(jakmile ho uslyší, dají se oba na útěk a mizí ze scény, hajný se objeví na scéně, zalíci a střílí po nich)

21. Kubova koliba

(do koliby vbíhá Kuba s Ondrou a ulovenou zvěř podávají pastýři, který ihned odbíhá)

Kuba: Schovaj jich do chléva!

Ondra: Myslíš, že nás poznal?

Kuba: Utékli sme mu, neví, kde nás hledat... A dyby nás aj poznal a našel, tak co?... Nic u sebja nemáme, nic nám nedokáže?... Ukaž? Si od krve, na umyj sa...

(podá Ondrovi utěrku a vědro s vodou, Ondra si oplachuje obličej a smáčí si celou hlavu i košili a svléká si ji a v tu chvíli spadnou na zem tři kulky)

Kuba: (užaslý je sesbírá) Ondro?

Ondra: Co je to?

Kuba: Podivné čáry...

Ondra: Čáry? Hlúpoty...

Kuba: Daj sem tu košulu.

(vezme Ondrovu košili, položí ji na stůl a prst provléká postupně třemi otvory v zadní části)

Ondra: Přísahám, že nevím, co sa to děje...

Kuba: Celú dobu sa tu v horách traduje, že náš mocný Bůh Radegast, jednúc pošle mezi nás, člověka s nadlidskú silú a božím srdcem, kerý všecy Valachy spasí, Ondro... Nikdy sem nevěřil, že sa teho eště já dožiju, děkuju ti, Radegaste, za všecy, za všecy Valachy, co žijú, aj za ty, keří už nejsú s nama a slúžijú tobě na věčnosti...

Ondra: Co hlúpneš?

Kuba: Hlúpnu? Daj sem ruku...

(Kuba vezme nechápajícimu Ondrovi ruku a než se stačí zorientovat, střelí mu do dlaně pistolí a v nezraněné ruce Ondra svírá kulku)

Kuba: Hlúpnu?... Ondro, nastal čas povědět ti popravdě, jak to tu v horách chodí...

22. Vrchnostenská kancelář na zámku

(za stolem sedí důchodní a před ním stojí vojvoda, vzadu u stolíku sedí písař, u dveří dva drábi)

Důchodní: Jsem potěšen, že vy tady, že vy správně se rozhodnul...

Vojvoda: Já bych rád...

Důchodní: Mlčet, Herr Janoša... Posadit se...

(strážný nabídne vojvodovi stolicí a vezme mu klobouk a kabát)

Důchodní: A mlčet... Všechno my víme, vaše nerozhodnost i vaše nejistota, ale našim cíl být - a to mluvím za sebe, za vás i za všechny obyvatel v naší krásné zemi - klid a spokojenost, žádné rebelie a vzpoura, jak říkat pan hejtman, naši vojak s nepřáteli bít se za naši svoboda a naši povinnost je pracovat a vytvářet pohodove zázemí v naší zemi pro náš vojak a ne být mezi sami sebou sobě šelma, rozumět vy mně, Herr Janoša?... Zkrátka nam záležet na klidu v dominiu, a v celem dominiu hukvaldskem vy jediný vojvoda a všichni Valach vás znat, to být velmi dobra zkušenost, proto my vas jmenovat i polesným a teď, Herr Janoša i rychtářem ve vaší obci...

Janoša: Moc si teho považuju, pane důchodní, ale aj v naší obci sú eště také názory, všelijaké... Rád bych všecko radši řádně projednal až po skončení košarování, v naší obci, aj na valašskéj valnéj hromadě...

Důchodní: Herr Janoša, vy být velmi dobrý úředník, my dobře vědět, jak vy hospodařit v naše lesy... Ale, ale, já vím co vy chtít říct... My všechno vědět... Že nam některý poddaný chytat zajice a srnec a jiná zvěř, to my snadno přehlédnout, pro nas důležité být, aby nespokojenost nerostla, aby lidi rebelantum se nenaklaněli a stykali s nimi v tajnosti... Na hory my posvitit, zejména na Jižni, ale až na jaro a leto, to my cele hory vypucovat od zbojník a rebelant, ale teď, teď byt důležité klid v obcích a v obcích byt klid, jen když fungovat úřad... A ve vaší nefungovat, ale nic se vy nebat, Herr Janoša... Úřad bude bez odkladu... My mluvili s Frau Kubaňova a všechno domluveno, ona sama navrhla vas... To vy hledět, Herr Janoša?... A my rádi souhlasit. Ona nejen navrhnout vas, ale i slíbit, že vas podpořit i obecni rada, a to přeci být jenom dobře, pro klid v obci a taky v našem celé dominium... Nemyslíte?...

Janoša: To su překvapený, pravda... Hnedkaj sa člověk lepší cítí, dyš za ním stojijá lidi...

Důchodní: Já věděl, že vy ten správný rychtář, my dobře budem rozumět.

Janoša: Mosím to ale projednat s přísěžnýma a svolat valnú hromadu.

Důchodní: Valnú hromadu, Herr Janoša?... Vy pořád se mnou špasovat... Na co valna hromada, rychtářem vás jmenovat my, žádný Valach... A to že vy být jmenován pany ze zámku rychtářem, to být jenom dobře pro vaše Valach přece... To přece vypovídat, že my posvětili jejich volbu, Herr Janoša... Oni zvolit si vás a my souhlasit a ještě vas zvolit panský úředník, to je snad jenom dobře, že my tím potvrdit jejich správná volba, nebo ne?... Přemýšlejte, Herr Janoša...

Janoša: Z úřadu strach nemám, enom lidí, aby to správně pochopili, aby to klidu přineslo...

Důchodní: Správně, Herr Janoša, všechno rozhodnuto a hotovo, písař vám přečíst vaše povinnosti, vy potom složit slib a my vám vydat jmenovací dekret.

Janoša: Nevěděl sem, že to bude tak rychle...

Důchodní: Vaše... Naše země nečekat, Herr Janoša. Náš nepřítel taky nečekat, proto my být rozhodný a odhodlany... Naše vlast volat po naší pomoc a naší povinnost být pomoci připraveni... Ted' být důležité, aby rychle vy nastoupit do úřad...(k písaři) Číst vy rychtářska povinnost...

Písař: Ad primum - Jste povinen udržovat ve svěřené obci pořádek, klid a bezpečnost, usmiřovati manžely a sousedy, v případě potřeby je i trestati za běžné přestupky.

Ad secundum - Povinností rychtáře je dále řídit knížepanské roboty, vybírat od nich předepsané dávky a daně.

Ad tertium - V případě války vyhlásiti verbuňk, řídit ho a býti v neustálém styku s vrchnostenskými úřady.

Ad quartum - Rychtář, at' dědičný, nebo jmenovaný, nebo ten, který si úřad koupil, zastupuje svoje občany u výšepanských úřadů. Vyřizuje poddanské prosby a stížnosti, předkládá jejich žádosti ke sňatkům.

Ad quintum - Rychtář má v opatrování kládu, pouta z konopí a želízka. Má k ruce čtyři strážníky a čtyři poslíčky. Jeho obecní rada jest složena ze dvanácti konšelů čili starších a každé jednání bude zapisovati do lejster místní sekretář, zvaný též úradní...

23. Konec košarování ve vsi pod Ondřejníkem

(mišaníci vítají salašáky, kteří na zimu ženou ovce do dědiny, aby si je lidi rozebrali a přes zimu poklízeli až do jarního výhonu na salaše, vojvoda rozděljuje podle lejster počty ovcí jednotlivým mišaníkům, muzika hraje, mládež se veselí a zpívá)

Všichni:

Ejhle, chasa naša, běží ze salaša,
obuškama pleskajú, jakúsi radost majú,
Skákajú, výskajú, gajdujú, tancujú,
neb z oblak od andělů radost velikú čujú.

Salašáci:

Ovce, moje ovce,
nech vás pase, kdo chce,
já vás pást nebudu,
rači k muzice půjdu.

Galánko, ej, galánko ty moja.

Jak jsem z lesa vyšel,
muzičku jsem slyšel,
tak líbezně hrála,
až sa rozlíhala.

Galánko, ej, galánko ty moja.

Vytočím ťa v kole

na dubovém stole,
nežaluj ty maměnce,
žeš byla v méj postýlce.

Galánko, ej, galánko ty moja.

(Bětka stojí celou dobu stranou, nebaví se a pozoruje přicházející pastýře a vyhlíží Ondru, Martin, který tančí s jednou z dívek si jí všimne a jde za ní)

Martin: Co netančíš?... Pod' do kola...

Bětka: Neidu! Až budu chtět tančit, budu tančit...

Martin: S takú sa načekáš?

Bětka: Co je ti po tem...

Martin: Darmo vyhlédáš... Dyby sis nevybírala a nebyla pyšná, mohlas zasej bydlet na fojtském statku...

Bětka: Po fojtským úlevách sa ně nestýská, ani po tobě... A vidím, že ti ta tvoja nestačí, že musíš vytácat aj druhé...

Martin: Myslel sem, že jednúc budeš rozumná a že teho baču pustíš z hlavy, dyš o tebja ani nestojí a rači zostal v horách.

Bětka: Nemluv o Ondrovi! Ať si zostal... Nevíš nic, jak to mezi nama je... A běž už, ta tvoja tanečnica sa už ohlédá...

Martin: Radím ti dobře, pusť ho z hlavy nebo do téj doby šťastná nebudeš...

(Martin odchází a vedle Bětky se zjeví zelinářka)

Hanule: Věř enom svojemu srdcu, děvčico...

Bětka: Co vy můžete vědět.

Hanule: No, možná, že ve velikých horách, lidské trápení už není také veliké... A taky, že pro dva je trápení dycky lehčí než pro jedného...

24. Hospoda pod Bukovú

(v hospodě hraje muzika, u stolů sedí pasekáři a popíjejí, s některými i jejich ženy, mládež tančí a zpívá, salašáci právem oslavují konec košarování, mezi nimi je i Ondra s Kubou a Františkem)

Muzika:

Abšauři chod'á po dědině,
hledajú tabáček v pučeřině!
Hledajú, hledajú za řadrami,
řak fajfkaři na to chyřtři byli,
fajfkaři tabáček vykúřili,
abšauři řpatně pochodili!
Milí abšauři, co děláte?
Vřdyť vy mi na tabák nic nedáte!
Jak sa rozveselím,
kyjem vás podělím...

Kuba: Si připravený?

Ondra: Su.

František: Na našeho vojvodu...

(ve dveřích se objeví vojvoda a muzika rázem utichne)

Janoša: Enom hrajte!

(nikdo nereaguje a všichni se dívají na Ondru)

Janoša: To svojeho vojvodu pěkně vítáte... Muziko, hraj!.

(stále nikdo nereaguje a je chvíli ticho, až na Ondrův pokyn začne muzika znovu hrát)

Janoša: Vidím, že už sas zabydlel... Lidi t'a berú...

Ondra: Berú každého, kerý ctí naše právo a umí sa ho u pánů zastat...

Janoša: Pod' ven... Chcu s tebú mluvit...

Ondra: Já nemám před nikým tajnosti.

Janoša: Přijel sem sám, nemosíš sa bát... Chcu s tebú mluvit o samotě...

Ondra: Úředně?

Janoša: Možná aj...

Ondra: Jako vojvoda, fojt, anebo polesný?

Janoša: Vidím, že nekeré zprávy sa šířijá rychle aj v horách...

Ondra: Nekeré ano.

Janoša: Chcu s tebú mluvit jako Janoša...

Ondra: Dobře.

(oba vyjdou před hospodu)

Ondra: Pochyběly ovce?

Janoša: Stádo pastýři přihnali v pořádku... Všecko sedělo... Mám spěšej o tebja starosti, Ondro...

Ondra: O mňa sa bát nemosite...

Janoša: V horách každý lehko zpusťne a zdivočí, ale na Hukvaldoch je za pytláčení a krádeže pořád děreš a za zboj a lúpení pořád provaz... To enom abys věděl... Nekeří Valaši snadno svedú iného a práva si po svém vyložijá...

Ondra: Páni šlapú po právu, keré sami ustavili a odedávna aj platilo, státní berně zvedli na osm zlatých ročně, zavedli mimořádné dávky, pocty, přej za vrchnostenskú ochranu půdy, keré mosijá poddaní splácát ve zboží, vajcama, drůbežú, peřím, medem nebo přízú, aby naplnili válkú vypleněné panské sklepy a sami nemajú co na vyžití... Mlet vlastní obilí možeme enom v panských mlýnoch a platit drahé melné... A zvyšujú neenom povinnosti poddaných, ale už aj volních sedláků... To přeca mosíte sám vidět... A aj to sám odzkúšáte... Obce mosijá z panských velkostatků brat předeřsané zboží a né lacino... To je to vaše právo?...

Janoša: Do zimy bude valná hromada, tam možete všecko předněst... A nebo poslat stížnost na zámek, snad aj v Jižních horách sú fojti nebo ne?

Ondra: Já nejsu uléhly na sněhu, vojvodo...

Janoša: Já sem to s tebú myslel dobře, Ondro... Su polesný, proto s tebú mluvím, všeci tvoje pychy neschvalují a je mojů povinnosťú, věci urovnat... Třeba aj s pomocú strážnicků...

Ondra: Chcete mňa zastrašit?

Janoša: Enom ti dobře radím... Hejtmanovi tente kraj už dlůho leží v břuchu... Aj všeci raubčící a rebelanti...

Ondra: Dyš ste přijel takú dálku, řeknu vám též jednu radu... Už sem nejezdite bez portášů, nemožu ručit za všeckých!...

Janoša: Neměl sem t'a do hor na salaš posílat... Toto sa nemělo stat...

Ondra: Valachem sem byl, Valachem aj budu... Sbohem a pozdravujte v dědině!

Janoša: Ďábli t'a posedli, že sas dal na rebéliju, Ondro...

(chvíli se za vojvodou dívá a pak se vrací do hospody, když vejde je vše připraveno k pasování vojvody, nejstarší ze šesti přísežných Valachů - sedících v půlkruhu před plochým kamenem položeným na třech kulatých kamenech jako stolička - vstane, zatímco Kuba s Františkem připravují na kameni třísky uprostřed věnce z chvojí)

Přísežný: Nastal čas svobodnej volby nového vojvody... Kdo má něco proti Ondrovi, nech vstane a promluví...

(nikdo nepromluví a přísežný zkříží nad kamenem dva nože, Ondra vyndá zpoza opasku svůj a přiloží ho k nim, lidé se dají do zpěvu a tance)

Na vrchu gruníčka,
kamenná stolička,
na ní oheň hoří.

Nech je náš vojvoda
čistý jak tá voda
co sa v ňu vnoří.

(Ondra vyndá z opasku ocílku a práchno a z křemene vykřeše jiskry, kterými oheň zapálí, když se trochu rozhoří, tanečníci ustanou a obstoupí ho v kruhu)

Přísežný: Chceš složit přísahu?

Ondra: Chcu!

Přísežný: Chceš složit přísahu na valašské právo?

Ondra: Chcu!

Přísežný: Chceš podle valašského práva věrně a poctivě sloužit a starodávné zvyklosti zachovávat?

Ondra: Chcu!

Přísežný: Protože je to naša společná vůla, a protože nikdo proti tobě není, přísahaj nad týmto kamenným stolem a nad týmto ohněm, že aj život položíš za naše právo!

Ondra: Přisáhám!

Přísežný: Podle starého zvyku mosíš jako náš vojvoda přijmút nové méno! Řekni nám svoje méno!

Ondra: (přemýšlí)

Kuba: Radegast!

Všichni: (ozve se překvapené zašumění) Radegast?...

Kuba: Dřímú v něm boží sily, može mět aj boží méno.

Přísežný: Řekni svoje méno.

Ondra: Radegast.

Přísežný: Dobře si zvolil!... Přisahaj vojvodo Radegaste, že nás nezradíš, že při nás budeš věrně stát v dobrém aj ve zlém!

Ondra: Přisahám!

(Ondra poklekne, omyje si obličej ve vědru s vodou a ruce oklepe nad ohněm, přijme nový obušek i opasek s pistolemi a opáše se červenou šerpou, což je hlavním znakem jeho moci, po skončení obřadu se všichni dají znovu do zpěvu)

Mám já fajfku bez přikrývky,
to na způsob puklěj slívky!
Pch a pch a pch a pch!
Dyš sem já ty volky pásla,
hned sem při nich zlatku našla!

25. Na ratúze

(Janoša kráčí po místnosti a diktuje úřednímu, který sedí za stolem)

Janoša: Teho a teho dňa, máš?... Stalo sa, že sa Janek Šuberů vadil s Jurajem Kobzákovým a aj bitka z teho začala...

Úřední: Mám napsat, že to bylo kvulivá ženskej?... Janek ně to pravíl...

Janoša: Piš enom, co ti diktuju... Janek Juraja v oko udeřil aj po papuli lépl, a ten od teho o zub přišel...

(do místnosti vejde Kubáňová)

Janoša: Dobrého dňa, přeju, co vás sem přivedlo?

Kubáňová: Vidím, že vám to v takém úřadu sluší... Enom co je pravda...

Janoša: Šak aj vy ste byla fojtká, jak malovaná... Aj dyš už fojtkú nejste, pořád sa po vás chlapisko rád ohlédne...

Kubáňová: Chcu vás poprosit, abyste ňa další rok na robotu nepsál, rači zaplatím, aj za céru a za čeládku, je teďkaj těžké obstarat všecek dobytek, eště uvidíme jak sa nám podaří vyjít přes zimu, esli nebudeme moset aj neco pobit.

(do dveří vstoupí strážník)

Strážník: Pane rychtáři, hlásím, že na ratúz právě přijel hejtman Herman Kunstein.

Janoša: Hejtman?... Odchod! A na čapalce ať je klidno!...

Strážník: Provedu!

Kubáňová:(odchází) Přídu indavá.

Janoša: Enom ostaňte... Posad'te sa, podívajte ani stoličku sem vám nepodál.

(Kubáňová se posadí a do místnosti vchází dva hajduci, kteří se postaví ke dveřím a za nimi hejtman)

Janoša: Vítám vás, u nás na ratúze, pane hejtmane.

Kubáňová: Dobrého dňa, přeju.

Hejtman: My jedeme obhlidnout naše překrásná krajina a lesy v horach plné divoke zvěře, hony se blížit a my pozvat hodně vzácných milý hostu a vy nas doprovazet, nebo vy být jste znalý vojvoda celeho dominia, Herr Janoša, a proto my cestou na vyjíždění stavili se, aby sem podívali jak vam sluší fojtsky kabatec... A vidim, že sluší, Herr Janoša... Nemám pravda, Frau Kubaňova...

Kubáňová: Svatá pravda, pane hejtmane, svatá pravda.

Hejtman: Konec měsíce my vyjedeme na loveni jelenu, divočaku a medvědu do Jižni hory, Herr Janoša a vy s nama i s deset portášu... Tak, jenom dál, nenechat se rušit v úřadování... Jak daří se vaše zabydlení, nejaké problémy vyskytnout se, nebo všechno hladké probíhat?...

Janoša: U nás všecko v pořádku, všeci připravujú na zimu, zdá sa, že bude už skoro mrznút aj sněh padat... Enom, pane hejtmane, v Jižních horách není bezpečno... Je třeba pro bezpečnost mět sebú dost hajdukú... Nepokoje sílajú... Už aj svojeho vojvodu si zvolili... A valašskému právu sa tým protivujú...

Hejtman: Herr Janoša?..

Janoša: Nemajú práva, sú přec na hukvaldském panství.

Hejtman: Co navrhovat vy?

Janoša: Prosím, abyste ze svojí moci tu věc urovnal... Povídá sa, že u fojta už věcėj lidí z roboty vyplatíl... To by mňa zajímalo, kde na to bere...

Hejtman: Vy sami Valach tvrdohlava mezi sebou nedohodnout a vy radit mně, pomahat vaše spory řešit, Herr Janoša?...Já sám dobře moc vědět, co dělat.

Janoša: To samosebú, enom co bude se mnú, pane hejtmane?... Já mám aj povinnosti polesného, a dyby po mně hajní chtěli, jak sa majú k temu člověku chovat...

Hejtman: Jak on jmenuje se?

Janoša: Radegast.

Hejtman: Radegast? To už já někde slyšel...

Janoša: Pohani měli kdysi takého boha...

Hejtman: Pohani! Žádna vrchnost jim nebýt svatá... Vy už s ním mluvil s tím?...

Janoša: Já... Já už... Řekli ně, že je to kerýsi bača z Jižních hor... Eště sem neměl čas tam zajet...

Hejtman: Musite se nejprve vždy přesvědčit! Mluvit s ním a všemu hned nevěřit, Herr Janoša. Svě lidi musite znat...

Janoša: Pokusím sa co nájspěšěj zjistit, co je třeba.

Hejtman: Výborne... A ted' vy dělat, jako by se nic nestalo, rozumět?... V horách musi byt klid... Poslouchat vy mně, Herr Janoša, proč vam na něm vůbec záleži, jestli bez něho nemužou být, ať ho mají, vam to přece nevadí... V těch horách byly vždycky poměry jiné, dravější...

Janoša: Pane hejt...

Hejtman: Vy mně pořád nerozuměl... Nechte jít věci tak... A kdyby se někdo ptal, hajní přisežni, pasekáři, salašáci, oznamite, že vrchnost nema nic proti Radegastovi... Ať vojvoduje v Jižních horách a vy ve zbylém dominiu...

Janoša: To ale...

Hejtman: Dočkejte, zatím my musime smířit se, dokud neni nebezpečný a dobře, že si ho zvolili, to nám jenom prospěje... Po valce cela krajina trpět, mnoho staveni vypaleno a zničeno a paseky a pole neobdělavany a jenom ať oni si volit koho chtět jenom hlavně především krajinu spravovat třeba je a chalupy opravit a potom taky za čas penize nam vratit se ve vybranych davkach a když tak nebude, my u nás na zámku vyzbrojit více mušketyru a navštívit ty neposluchy... Nejhorší je nepřítel, kterého vy nevidět!... Pamatovat, Herr Janoša!.. Naše chvíle přijít a my naučit poslušnosti raubčíky, ale my ted' trpělivy jako liška... Tak hlavu vzhuru... Pošlu vam zavčasu zpravy, kdy lov bude konat se.

26. V lese

(na scénu přichází sedm maskovaných zbojníků s lupem, mezi nimi i Jura, Ondra, Matúš, Kuba a František, kterého poraněného podpírají a pomáhají mu, ohlížejí se za sebou a na chvíli si odpočinou)

Ondra: Pravil sem vám nestřílat!...

Kuba: Střílal sem, až začli střílat po mně... Na mňa sa nedívaj...

Jura: Co sa díváš na mňa?!... Mosel sem střílat, nebo sem toho portáša znál a poznal by aj on mňa!

Ondra: Sami sme sa na nečem dohodli, Juro!...

Jura: Já su z frýdeckej strany a vím co sem mosél, až budem lúpit tu na vašej straně, možeš, zas ty mluvit.

Kuba: Radegast je náš vojvoda!

Jura: Pravdu mluvíš, je váš hukvaldský, mně nemá co porúčať...

Ondra: Žádný ti neporúčať, enom nechceme prolévat našu valašskú krev, pro tvoju vinu...

Jura: Pro moju vinu?!!

Ondra: Byla také přísaha, že ani zabíjat nebudem, enom dyš to nepude jinak a tys ju porušil.

Jura: Nic sem neporušil!

Ondra: Porušil!

Jura: (chytanou se s Ondrou a začnou se přetahovat) Porušil?!!

Matúš: Nechajte teho!

Kuba: Dite od sebja!

(po chvíli se jim je podaří odtrhnout od sebe)

Jura: Dycky ste ňa poslúchali a nikdy zle nebylo!

Matúš: Radegast má pravdu... Zabíjaní je zlá věc... A pamatuj si Juro, že je to aj můj vojvoda, aj dyš su z rožnovskéj strany... Nevolili sme ho ani za hukvaldskou stranu, ani za rožnovskou ani za frýdeckú... Nebo sme si ho zvolili za vojvodu valašského na to nezapomínaj!... A esli s tým nesúhlasíš, měl sas dávno ozvat!... Na volbě si ani nebyl...

František: (ztěžka) Ogaři, podajte si ruky... Přeča sa nebudem bit mezi sebú... Noha sa mně do jara zahójí a zas bude dobře... Podme, ať nás nevyňúrajú, možú si trúfnút až sem, pomstě není žádná hranica svatá...

(Jura podá Ondrovi na usmířenou ruku a zase všichni pokračují v cestě)

Jura: Na zimu rači zostanu totkaj v horách, pro istotu... A na jaro sa zkusím vrátit dom...

Ondra: Možeš prezimovat v dědině, chalup už sme nekolik opravili... Místa je tam dost...

Kuba: Aj děvčic...

27. U Kubáňů

(uprostřed místnosti leží na stole hromada peří a kolem ní sedí pět škubaček včetně Kubáňové, každá má před sebou malou hromádku a odtrhává chmýří od stonků, které shazují do klína a chmýří pak mačkají do hrnců, kolem si pohrávají děti i odrostlá mládež, která při pauzách mezi zpěvy naslouchá vyprávění)

Škubačky:

Svítilo slunečko, proti okénečku, o půlnoci měsíček,
že mi už zarostá a zarostat' bude k moji milé chodníček.

Zarost mi on zarost, zeleným harasem, já ho šlapat něbudu,
aj, šlapaj ho, šlapaj, můj švarný synečku, a já tobě pomozu!

Vdavala maměnka najmladši cerušku daleko pryč od sebja.
Jak ju vydala, hnedkaj kazala: Nechod' cerko věc ke mně!

Udělám sa ptáčkem, malým jařabáčkem a poletím k maměnce,
sednu na řadečku proti okenečku na tu bilu leluju.

Najmladši sestřička u okna seděla a na ptáčka kšókala.
Kšó, kšó, kšó, ty ptáčku, malý jařabáčku, polameš mi leluju.

Dobře je ti dcerko, najmladší sestřičko, po tym lužku sa kulat',
ale mně je horší, bože najmilejší, po tym světě sa tulať.

(během zpěvu leze po zemi pod stůl malý klučina a jakmile dozpívají vyleze vedle nejstarší tetky na lavici, která se i s ostatními hraně vyleká)

Jeník: Vyprávajte teta o tem, jak sa masař svojú hlúpost'ú vytrestal.

Stařenka: A tož to bylo tak...

(do dveří vstoupí Martin a oklepává ze sebe sních)

Stařenka: Masař byl hamún od zrozeňá a hlúpý jak čert...

Martin: Snád' chytrý jak čert, teta...

Stařenka: Čerti sú hlúpi, to přeca všeci znajú... O tem snad' ani nemosím vyprávjat.

Martin: Tož to by mňa zajímalo, jak sú hlúpi... Že aj vás by to děcka zajímalo?...

Děti: Ano! Ano!...

Martin: Vidíte...

Děti: Ano teta vyprávjajte o čertoch!...

Stařenka: (pohládí klučinu po vlasech) Tak o masařovi až potem, Jeníku...

Děti: Vyprávjajte!

Stařenka: Tož to bylo tak... Pasekář z jedné beskydské dědiny měl pěknú céru, velice pěknú a jednemu čertovi sa po něj zachtělo. Převlékl sa za švarného ogárka a šel za pasekářem a nabídnul mu taký obchod... Právil, že mu postaví na potoku za domem mlýn za jedínú noc, než kohút zakokrhá, dyš mu dá céru za ženu... Pasekář poznál, že je to čert a měl aj svoju céru rád, tož sa mu do toho nechťelo, ale chvílu rozmýšlal a pak súhlasil... Plácli si, že esli čert do prvého zakokrhá mlýn postaví, je céra jeho a esli né zostane pasekářovi mlýn, kerý čert mosí dokončit... A tak sa aj stalo. Pasekář spoléhal na to, že kameně v lomisku sú daleko od jeho domu a že to čert nemože stihnút a čert zas spoléhal na to, že kúpí všecy kohúty v dědině, aby žádný kohút nekokrhál a on mlýn stačil postavit... Pasekář měl těžké spaní a dyš uslyšel búchaní v noci na dvěra, šel otevřít a tam uviděl čerta převlečeného za vandráka, kerého hned poznál, ale dělal, že nic neví... A čert prosil aby prodal kohúta prej na hostinu a tak sa chvílu ošíval a nakonec kohúta prodal, ale enem jedného, druhého zapřel... A stalo sa, co sa stat moselo, kohút zakokrhál a čert sázku prohrál... A taky sa stalo, že takto tu v Beskydoch za ty roky postavili čerti už nekolik mlýnů... A vždycky sa nechajú stejnako nachytat... Tož včil ně řeknite esli sú čerti hlúpi nebo nejsú...

Martin: Možná aj sú, ale (vezme jedno děvče za ruku) esli nemože aj chlap zhlúpnút z takej krásy! Fujaro zahraj mně do tanca!

(mládež se rozpáruje a přidá se do tance, zatímco dva hrají na housle a na fujaru a šku-
bačky zpívají)

Škubačky:

Nejezdi, ty synku, našim dvorem,
polameš mi rozmaryjan kolem,
je pěkný, zelený, od spodu do vršku voňavy.

Najpěknější vršek mi utrhneš,
potem si ňa, synečku, nevezmeš,
nevezmeš, to mi věř, není to synečku žádná lež.

(Martin se přitočí ke Kubáňové, aby ji vzal do tance, ona se bílá od peří chvíli brání a pak jde do kola)

Kubáňová: Enom se mnú opatrně, mám už staré kosti... Né jak ty... Ale ti to sluší... Fešný jak tata...

Martin: Co sa Bětka schovává, že tu není?

Kubáňová: Ve sněhu sa s děčkama kúlala, tož sa nahřívá... Měl by sas za nů podívat, isto bude ráda...

Škubačky:

Esli já t'a děvča nedostanu,
vylezu já na vysokú skalú,
na skalú, skalenu, tam ja sobě srazim hlavěnu.

Nedělaj si, muj synečku, smrti,
dyť slunko ve dně v noci sviti,
jak v noci, tak ve dně, možeš, synku, měť za jednu dvě.

(do místnosti vběhne vyděšená Dorka)

Dorka: Martine!... Pod' dom!... S maměnkú je zle... Dostala hoříč a je jak v jedném ohně...

28. Pohřební průvod

(scénou projde smuteční průvod, za rakví jde první Janoša se svojí dcerou a synem)

29. V lese

(Ondra, Kuba, František a Jura si zpívají)

Všichni:

Ej léščí, léščí, zelené léščí,
vandrovali zbojnící, pánbu jim dal ščestí!
Pofukaj, povívaj, větříčku voňavý,
poráňaj, pozzrážaj rosičku před nimi!

František: Ticho, ogaři!

Kuba: Nekdo ide!

(všichni si nasadí šátky a schovají se, na scénu přichází Hanule, a František jí zastoupí cestu, postupně se objeví i ostatní)

František: Stoj! Kam máš namířené?...

Hanule: Na mně si nic nevezmete, su už stará, chudá... Sněh slézl, tož obhlédám, esli už aj zeliny rostú.

Kuba: Zeliny? K čemu totkaj v horách... V dolině nerostú?

Hanule: Nekeré rostú, nekeré nerostú.

Ondra: Já ťa odnekavát' znám...

Hanule: Já tebja též, Ondro...

(Jura se napřáhne obuškem, ale Ondra ho okřikne)

Ondra: Juro!... (sundá si šátek z obličeje) Odkát' mňa znáte?

Hanule: Zpod Ondřejíka...

Ondra: (vzpomíná) Zpod Ondřejníka?...

Hanule: Su zelinářka, Hanula, pamatuješ si na mňa?

Ondra: Ten hlas je ně nejaký známý...

Hanule: Na tem nesejde...

Ondra: (stojí jako zakletý) Na tem nesejde?...

Ondrův vnitřní hlas:

Teď ňa dobře poslúchaj
a dycky na paměti měj
Jediný obušek tvůj
ke smrti najde ti cestu...

Kuba: Radegaste!... Co je s tebú!

Ondra: A co Bětka, jak sa má? Víte neco?...

Hanule: Neco aj vím... Snád' je bližej, jak sa zdá...

Jura: Co to planceš?!

Hanule: (odchází) U zbojnickéj studénky sem koňa viděla pit a děvčicu odpočívat...

30. U zbojnické studánky

(Bětka leží v trávě a přichází Ondra)

Ondra: Bětko!

Bětka: Ondro! Ondrášku!

Ondra: Ondra už není. Včilkaj sa menuju Radegast, Bětko!

Bětka: Pro mňa dycky ostaneš Ondrú, Radegaste... Mojím milovaným Ondráškem!

(obejmou se a točí se kolem dokola)

Ondra: Bětulko!... Bětulko moja!... A že sas sama vypravila takú cestu?...

Bětka: Přeca sa nebude strachovat zbojníkova galánka...

Ondra: Co to pravíš, Bětko?... Co sa povídá?

Bětka: Povídá sa všelico... Že si aj Radegast, aj vrchní zbojník, aj pašer... Ledasco o tobě věďá a všecko na tebja aj svedú a majú na ťa políčené, Ondrášku. Páni, aj fojt Janoša... Ten těžko nese, že už je enem polovičným vojvodú...

Ondra: A přesto přeze všecko, si za mnú přijela?...

Bětka: Prijela sem kvulivá temu, Ondrášku, že bez tebja je pro mňa žití zamračené... Bez tebja ně slunko nesvítí, ptáci nezpívajú, travička nevoní... Už sem myslela, že sa ani jara nedožiju...

Ondra: Ach, Bětko!

Bětka: Zostanu s tebú, Ondrášku, nafurt, esli ňa ešte chceš...

Ondra: Chcu... To víš, že ťa chcu... A co panímáma?...

Bětka: Tá je s haňbú jedna ruka...

Ondra: Co to pravíš?

Bětka: Co vzal pánbu, Janošovú, ešte nestačila ani sněhem zapadnúť a už byla u fojta, jak doma... Ondrášku, a co sa ně Martin nadolézal... Darma mluvit... Odjela sem, jak to enom šlo...

Ondra: Už je všechno dobré, Bětka, všechno, chalupu mám dost' velkú pro sebja, pro tebja a aj nějaké děcka sa vlezú a veselka může byt v máju po výhonu ovcí...

Bětka: Ondrášku!

31. Na ratúze

(Janoša sedí a rovná lejstra, úřední jiné dopisuje a vpředu stojí chalupník)

Janoša: Tak, svad'ba je vyřízená, můžete strojít veselku... Dostali ste příslib, že vám přidělí, tolik sáhů pola, kolik vám je třeba, enom musíte podepsat revers, že na panství zůstanete, že neopustíte svěřenú půdu, že sa o ňu budete starat, a založíte rodinu a podľa dohody aj budete splácet povinné dávky a činže... Peníze dajte úřednímu... Na zámku to vybavíme do týdňa...

(chalupník jde k úřednímu, ten mu dá k podpisu lejstro, které podepíše - aniž ho umí přečíst - několika škrábanci a zaplatí, do místnosti vchází Martin a chalupník se loučí a odchází)

Chalupník: Mockrát děkuju, za vyřízení, pane fojte... Sbohem...

Janoša: Sbohem... Co pravila Kubáňová?...

Martin: Nevrátila sa... Panimáma pravila, že beztak utékla za tým zbojníkem do Jižních hor...

Janoša: Ondrášu, Ondrášu!... Dobře sme to s tebou mysleli... Sám sis zvolil... Teďkaj pojedeš do kanceláře na zámek a vzkážeš hejtmanovi, že máme toho jednoho člověka, co slíbil, že nás toho zbojnického velitele a samozvaného vojvody Radegasta v jednom zbaví navždycky... A potom, až vyženem na salaše, vezmem s regymentem mušketýrů a portášů zbytek téj tlupy útokem a to by v tem byl čert, aby nedošli rozumu...

Martin: Néni sto zlatých moc za takého paskudu?...

Janoša: Kdo pravil, že nekdo sto zlatých dostane?... Na zámku vyříd' enom, co sem ti pravil... Přeca nebudem jednemu lotrovi platit za druhého lotra... Až nám pomože, hajduci už ho odměníj do kožicha a bude snád' už aj klid v celém dominiu...

32. Na salaši v Jižních horách

(Ondra s ostatními zbojníky a několika salašáky sedí kolem ohně před salašem, všichni oslavují úspěšný výhon ovcí na salaše a již notně opilí se klátí a pokoušejí se o odzemek, rovněž opile zpívají a jeden hraje s obtížemi na fujaru)

Všichni:

Štýry kozy, pátý cap,
kdo vyskočí, ten je chlap!
A já bych si vyskočil,
ale sem sa potočil.

Kuba: Hory, ej, hory naše, milované, nás žádný pán nedostane...

(Jura si přisedne k Ondrovi)

Jura: Taky sem si u nás vyhlédl pěknou děvčicu a, nevěřil bys, aj na mňa celú zimu čekala... A též si ju asi jednú vezmu...

Ondra: Chlapů je málo, vojny celú zem zle poznamenaly... A pro šikovného ogara by děvčica čekala aj do súdného dňa...

Jura: Bětka je šikovná děvčica, je vidět, že s tebu bude šťastlivá... Enom páni, aby nám dali pokoj, aby nás nechali žít po našem, u nás, jak u vás...

Ondra: Dajú... A když nedajú, tož sa nedáme...

Jura: To mně, Radegaste, pověz, že ťa žádný ani škrábnut nemože, že po tobě hajduci střílajú a ty jim eště kulky ukážeš, cos pochyťal... Co je to za čary, že ťa žádný zabit nemože?...

Ondra: Žádné čary...

Ondrův vnitřní hlas:

Jediný obušek tvůj
ke smrti najde ti cestu,
enom přátelom proto důvěřuj,
zrádci, ti neujdu trestu...

Jura: Radegaste.

Ondra: To eště neví živá duša... Ale tobě, Juro, to možu povědět... Dyby mňa nekerý týmto mojím obuškem bacíl, je se mňú nadobro konec, taká je pravda...

Jura: Tož to ho mosíš festovně strážit...

Ondra: Šak tu su enom mezi svojíma, tu ně žádné nebezpečí nehrozí... A tož dajte ně eště kúsek uzeného...

(Ondra, notně opilý jako všichni, se pokusí vstát a Jura mu pomáhá, aniž by si Ondra všiml, bere Jura jeho ležící obušek a rozmáchne se, aby ho udeřil, v tu chvíli se blýskne a zahřmí a Jura se skácí k zemi)

Ondra: (netuše zradu) Juro! Juro!... Pane Bože! Co sa to děje! Proč sis ho vzál! Co hlúpneš?!

(začne pršet a někteří se schovávají, jiní okukují, co se stalo)

Kuba: Radegaste, nechaj ho, blesk ho zasáhl, už mu nepomožeš... Bůřka je tu! Pod' sa schovat! Nebo to stihne aj nás... Vezmem ho do koliby... Pomozte ně ogaři!

33. Hospoda pod bukovú

(muzika - cimbál, housle, ozembouch, dudy a fujara - hraje a všichni se baví na svatební veselce, tancují, zpívají, z jedné strany přichází nevěsta Bětka, kterou vyprovází nejstarší přísežný, z druhé přichází Ondra vyzdobený vojvodskou šerpou, uprostřed se sejdou, družba jim dá po kalíšku pálenky, kterou vypijí tak, že si ji navzájem nalijí do pusy, potom jim podá pohankový koláč, kterým se k sobě prokoušou a políbí se, pak je všichni v kole obstoupí a ženich vytáčí nevěstu, s níž pak tančí i přísežní a Ondra tančí s děvčaty)

Všichni:

Na zahradě za kapustú
kúlali sa chudý s tlustú!
Pch a pch a pch a pch!

Jak sa oni pokúlali,
hlavky zelí polámali!
Pch a pch a pch a pch!

(po obřadu)

Dyby tys byl mládenec,
jako sem já panna,
dala bych ti ten věnec, ten věnec,
kerý nosím sama!

Dyby tys ňa miloval
jak miluje roba,
nikdy bys ňa nenechál, nenechál,
samotnú spat' doma!

(Ondra odtančí s Bětkou stranou)

Bětka: Že mňa neopustíš, Ondrášku, že ňa nenecháš spat' samotnú...

Ondra: Nikdy ťa neopustím, Bětulko, to ti možu slíbit na svůj život.

34. V Jižních horách

(přes forbínu projde regiment vojáků, kteří se objeví následně na jevišti a v rojnici se obezřetně blíží k hledišti a na pokyn Janoši, začnou střílet směrem do hlediště)

Janoša: Stojte! Zbojníci! Pal! Palte! Palte do nich! Raubčící nezvedení!

(v sále se setmí a rozsvítí a na prázdné scéně stojí samotný Ondra s mrtvou Bětkou v náručí, oba ještě svatebně vystrojeni, Ondra chvíli stojí s pohledem na Bětku a do lidí, pokládá její bezvládné tělo na zem, zpoza opasku vyndá obušek, položí ho vedle ní, lehne si k Bětce, objímá ji a stmívá se)

opona

Hlas: Legenda praví, že Radegast spí kdesi v Beskydských horách se svými válečníky, čekaje příznivé doby, aby nepřátele Moravy zkontroloval a v celé zemi pak nastal věčný mír.

(rozsvítí se a z opony se po chvíli hledání východu vymotá čert)

Čert: (k divákům) Koupím kohouta. Máte-li dva i dva nebo tři... Dobře zaplatím...

Konec